Informativno-političko glasilo

Bunjevačke Novine

www.bunjevacke-novine.com

Subotica, jun 2009. - Godina V - Broj 48 - Cena: 50 dinara

ISSN 1451-2505

Bunjevački Nacionalni Savet

Национални савет буњевачке националне мањине
Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine
National Council of the Bunjevac Ethnic Minority

Slušajte radio emisije na bunjevačkom jeziku – „Bunjevačka rič"

Radio Novi Sad – 100 MHz
vrime emitovanja: petak 22.00 – 22.30 sati
Radio Subotica - 89,6 MHz
Vrime emitovanja: subota 20.00 – 20.30 sati

Gledajte bunjevačku emisiju „SPEKTAR"
Televizija Novi Sad – II program
vrime emitovanja: subatom od 15.30, a repriza je naredne subate od 15.30 sati

Bunjevački nacionalni praznici:

2. februar, *Dan velikog prela*

23. februar, *Dan izbora prvog novog Nacionalnog savita*

15. avgust, *Dan Dužijance*

25. novembar, *Dan kad je 1918. godine u Novom Sadu održana Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostali Slovena*

Positite naše internet strane
www.bunjevci.org.yu

PODVIKUJE BUNJEVAČKA VILA

PODVIKUJE BUNJEVAČKA VILA
IZ OBLAKA RAŠIRILA KRILA,
OJ BUNJEVČE PROBUDI SE SADA
STAREŠINO SUBOTIČKOG GRADA.

MENE MATI UČILA PIVATI
PIVAJ SINE DA BUNJEVCI ŽIVE,
NEK NAM ŽIVI NAŠA MILA BAČKA,
TAMBURICA, PISMA BUNJEVAČKA.

NE ZOVEMO SAMO BOGATAŠE
VEĆ I DRUGE STANOVNIKE NAŠE,
JA SAM SINAK SUBOTICE GRADA
NE DAM VIŠE DA MOJ NAROD STRADA.

BUNJEVAČKA SVEČANA PISMA

OSNIVANJE I FUNKCIONISANJE NIU „BUNJEVAČKOG INFORMATIVNOG CENTRA POMOGLI

MINISTARSTVO KULTURE REPUBLIKE SRBIJE

POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE AUTONOMNE POKRAJINE VOJVODINA

Bunjevačke Novine

Informativno-političko glasilo bunjevačke nacionalne manjine

Godina V Broj 48
Jun 2009. godine
Cina 50 dinara
Izlazi poslidnjeg petka u misecu

Izdavač:
NIU „BUNJEVAČKI INFORMATIVNI CENTAR" - Subotica

Osnivač izdavača:
NACIONALNI SAVET BUNJEVAČKE NACIONALNE MANJINE

Direktor NIU „BIC" i glavni i odgovorni urednik:
mr Suzana Kujundžić – Ostojić

Savit novina:
Mijo Mandić, Marija Šamu, Joso Poljaković

Tehnički urednik:
Ivan Stantić

Stalni saradnici:
Ana Vojnić Kortmiš, Livia Tričko Stantić, Joso Poljaković, dr Andrija Peić Tukuljac, Desa Kujundžić, Marija Horvat, Ružica Parčetić, Nikola Sedlak, Dragan Tovarišić, Alojzije Stantić, Mijo Muić

Naslovna strana:
Marija Horvat

Adresa:
Trg cara Jovana Nenada 15/1,
24000 Subotica
Telefon/fax: 024 523-505
e-mail: bic@tippnet.rs

Tekući računi:
160-143270-73 i 335-16082-21

Štampa:
„KriMel" Budisava

Tiraž:
1.000

Dizajn:
Studio Trid Beograd

Distribucija:
„Štampa sistem" - Beograd, „North press" - Subotica, „Celtis" - Sombor, „Futura plus" - Zemun

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine:
Kancelarija u Subotici:
Trg cara Jovana Nenada 15/5,
24000 Subotica
Telefon/fax: 024 554-881
e-mail: bns.scg@EUnet.yu,
bns.scg@panonn.net

Regionalna kancelarija u Somboru:
Staparski put br. 10, 25000 Sombor
Telefon/fax: 025 449-175

Rič urednika

Poštivana čeljadi,

Kad je čovik malko prispiveniji počme mislit i više neg što mu triba. Tako, mislim se, šta bi se danas moglo nazvat Sizifovim poslom. Njega su bogovi kaznili, pa je furtom moro radit jedan te isti poso. Gura je jedan te isti kamen uz brdo, a kad stigne tamo, kamen bi se nuz njeg friško skotrljo. I tako, jedan te isti poso, težak a uzaludan.

Posli dužeg vrimena i posmatranja pojedini čeljadi, došla sam do zaključka, da je najuzaludniji poso tirat u pravdu. Čerez čega? Pa jeto, kad dođe do tog onda znači da imate posla s čeljadima koja vas jel ne razumu, jel to neće. Ne mogu vas razumit oni što nisu dočuvani treću noć. A oni što neće ima tušta feli. Najgori su oni što su zaintačili bit više neg što njim je Bog dao. E, taki gaze sve prid sobom, ništa njim nije sveto i sve je na prodaj. Znam, već ste pripoznali koga takog i oko vas, i pitate se kaki je lik protiv nji. Puštite ji, nek pokažu šta znadu, tako će najpre stignit tamo di njim je misto!

Strana 4

Strana 6

Strana 10-11

Strana 15

Strana 17

Strana 28-29

Sadržaj

4-5
Značajan iskorak u razvoju nacionalnog identiteta
6
Štedljivo, al zakonito
10-11
Prvi let avionom bio je Sarićov
15
Slamarenje na „Dida Hornjakovom" salašu
16
Svetac bili ljiljana
17
Kako se živi u Gari
19-21
Uvod u bunjevačko pitanje
24-25
Čeljade usput
28-29
Virtuoz brez Olimpijade

Ako i vi želite da vam poštaš svakog prvog u misecu donese „Bunjevačke novine" pritplatite se na nji.
Godišnja pritplata je 420 dinara.
Platit možete na naš tekući račun: 335-16082-21 (Metals Banka) sa naznakom za pritplatu.
Godišnja pritplata za inostranstvo je 20 evra.
Platit možete na naš devizni racun: IBAN: RS35335007010004868865; SWIFT: MBSORS22 sa naznakom za pritplatu (Metals Banka).
Posli uplate nazovite nas, kako bi upisali vašu kućnu adresu: 024 523-505

NA IZBORNOJ SKUPŠTINI BUNJEVAČKE MATICE ZA PRIDSIDNIKA PONOVO IZABRAN IVAN SEDLAK

Značajan iskorak u razvoju nacionalnog identiteta

Dosadašnji pridsidnik Bunjevačke matice **Ivan Sedlak** ponovo je izabran za pridsidnika na izbornoj Skupštini Bunjevačke matice održanoj 5. juna. Izabran je i novi Glavni odbor, ko i Nadzorni odbor i pridsidnici stručni odbora. Da podstimo da je Ivan Sedlak rođen 1951. godine, diplomirani pravnik, advokat u penziji, da je bio podpridsidnik Matice, a od 2007. godine i pridsidnik.

Za potpridsidnike Bunjevačke matice izabrani su **Ivan Skenderović, Marko Marjanušić** i **Tamara Babić**, a za sekretara **Zvonko Stantić**. Skupština je za članove Glavnog odbora izabrala: **Anu Popov, Aleksandru Medurić Kalčan, Katu Kuntić, Branka Franciškovića, Ivana Bašić Palkovića, Miju Mandića, Gezu Babijanovića** i **Miroslava Bašić Palkovića**. Za pridsidnika Nadzornog odbora izabrana je **Đurđica Skenderović,** a za članove **Kata Iršević Mačković** i **Josip Kulić**.

Za pridsidnike stručni odbora: za Odbor za književnost **Stipana Šarčevića**, Odbora za pravna pitanja **Gezu Babijanovića**, Odbor za istoriju **Miju Mandića**, Odbora za muziku **dr Josipa Stantića,** Odbor za likovnu umitnost **Natalliju Dornić**.

Uoči glasanja nikoliko članova Skupštine iz Sombora, imali su primedbu na zanemarenost njevog članstva u izboru svi odbora. Naime, samo je jedna Somborka na tim listama. Ivan Sedlak je uvažio ovu primedbu i kazo da će tokom rada odbora ovo cigurno bit ispravljeno, i da će svako ko želi radit i dobit priliku za to.

Pridsidnik Bunjevačke matice Ivan Sedlak podno je izvištaj o radu Bunjevačke matice od septembra 2008. do juna 2009. godine, i tom prilikom je kazo da su u izvještajnom periodu, ko i u poslidnji dvi godine, napravljeni kvalitetni iskoraci na poslovima očuvanja i razvoja kulturnog i nacionalnog identiteta Bunjevaca.

Značajno je istać da je to postignuto u okruženju koje našem korpusu često nije bilo naklonjeno, bilo iz razloga neprizнavanja i svojatanja našeg naroda, ili nedovoljne il neadekvatne podrške u ostvarivanju naši zakonski prava. Priprike te vrste naročito su prisutne u ostvarivanju prava u obrazovanju i u procesu standardizacije našeg jezika. Kroz realizaciju niza projekta iz obasti izdavačke dilatnosti na bunjevačkom jeziku, projekta iz oblasti istorije, muzike, likovnog stvaralaštva i pridstavljanja i čuvanja naši običaja i nigovanja tradicija, dali smo veliki broj pisanog materijala, audio i video zapisa koji iđu u prilog opravdanosti i održivosti naši zahtiva u pravcu standardizacije bunjevačke štokavske ikavice ko jezika i autohtone teorije o poriklu našeg naroda.

U ostvarivanju ključni zadataka značajni za potpuno iskazivanje bunjevačkog nacionalnog identiteta u obimu i kvalitetu koji ostvaruju druge nacionalne manjine, izabrali smo put dijaloga, razgovora i saradnje, a ne samoizolacije i svađe. Smatramo da je u našem nacionalnom interesu da se bunjevački običaji čuvaje u autentičnom obliku i u tom smislu spremni smo da razgovaramo i sarađujemo sa svima, pa smo privatili da uđemo u organizacioni odbor „Dužijance" koju organizuje grad, ko i bunjevački običaj sa našom ikavicom ko jezikom manifestacije, iako se u tom odboru nalazi dio našeg naroda koji osića pripad-

nost i hrvatskom narodu. Virujemo da će sve veći broj ljudi svatit da se kulturni identitet Bunjevaca u potpunosti mož jedino iskazat u sopstvenom korpusu.

Bitno je što smo ostvarili kontakt i vid saradnje sa katoličkom crkvom, jel je katolička vira dio našeg identiteta. Uspostavili smo i saradnju s Bunjevcima u Mađarskoj, kroz organizaciju izložbe slika naši bunjevački slikara Pavla Blesića iz Sombora i Ivana Šarčevića iz Subotice, i sekcijom slamarki iz Sombora, u Baji, Bikiću, Kaćmaru i Bačaljmašu, di žive Bunjevci. Tim smo potvrdili koncepciju Matice da je prisutna u svim sridinama di žive i diluju Bunjevci – kazo je Sedlak.

Zatim je Sedlak izno sve što se radilo u oblasti izdavačke dilatnosti, posibno je istako projekt „Lipa rič" u kojem su učestvovali učenici osnovni i sridnji škula, zatim projekte iz oblasti muzike, istorije, ko i „Večeri utorkom", a divanio je posebno o radu Glavnog odbora i svi odbora za stručni rad.

Pošto je izvištaj privaćen, Ivan Sedlak je izno i plan rada Bunjevačke matice izmed dvi skupštine. Kako je kazo, prioriteti će bit izdavanje knjige Mije Mandića iz oblasti istorije „Buni, Bunijevci i Bunjevci", štampanje zbornika „Bunjevačka lipa rič", dalje izlaženje biltena „Rič Bunjevačke matice", omasovljavanje i podmlađivanje članstva, privlačenje kreativni, obrazovani i stručni ljudi za programe Matice, rišavanje statusa Matice na nivou Vojvodine, saradnja s ostalim maticama, učešće Matice na kongresu matica u Slovačkoj…

Privaćen je ovaj ko i izvištaj Nadzornog odbora koji je iznela Đurđica Skenderović, njegov pridsidnik. Ona je kazla da se radilo u okviru zakona i propisa, al i u okviru svote novaca s kojom se raspolagalo.

Na samom početku sidnice Ivan Sedlak je uručio priznanja dvojici počasni članova Skupštine Bunjevačke matice, **mr Antunu Bašić Palkoviću** i **dr Josipu Stanticu**.

V. M.

Ekskurzija u Tavankut

Za kraj škulske godine, 12. juna, Bunjevački nacionalni savit je organizovo ekskurziju za stotinjak učenika koji uče bunjevački govor u škulama. Ovog puta bio je to jednodnevni izlet u Tavankut, di su svojim drugarima učenici OŠ „Matija Gubec" i KUD „Bunjevački kulturni centar" priredili poseban kulturno umitnički program sa pismama, recitacijama i folklornim igrama. Posli tog, učiteljica **Mira Savanov** i učenici domaćini poveli su male goste u obilazak pomenute škule u Donjem Tavankutu. Učenici su mogli vidit i Dobrovoljno vatrogasno duštvo, te positit stadion Fudbalskog kluba „Tavankut". Organizovana je užna iz kotlića, a nakon tog posićen je i spomenik „Nemirna ravnica". Posita Tavankutu pokazala je kako još puno možmo naučit iz naše bliske okoline.

Ruža Josić

SMANJENA REPUBLIČKA SRIDSTVA ZA NACIONALNE SAVITE, A DO NOVOG ZAKONA O IZBORU SAVITA ONI IMAJE LEGITIMITET

Štedljivo, al zakonito

Zasad saviti će dobijat od 25 do 40 odsto sridstava manje za njev rad neg u prvom kvartalu ove godine. Na jesen nov rebalans republičkog budžeta, pa ako priliv bude veći i nacionalni saviti mogu očekivat više sridstava. Manje sridstava znači da će se finansirat ono što obezbeđiva osnovni rad Savita i njezini institucija. Donošenje novog Zakona o izborima nacionalni savita i nadležnostima iđe sporo

U javnosti se pojavljuju informacije, al i dezinformacije oko smanjenja sridstava nacionalnim savitima iz republičkog budžeta, što je poslidica ekonomske krize, zatim, oko usvajanja novog Zakon o izboru nacionalni savita i nadležnostima, ko i legitimitetu sadašnji nacionalni savita u Srbiji, koji ima 14. Tim povodom razgovaramo s **Nikolom Babićom**, pridsidnikom Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine. Prvo je bilo riči o smanjenju sridstava za nacionalne savite.

U odnosu na prvi kvartal ove godine, u maju je došlo do drastičnog smanjenja sridstva. Tako će i pored svi ukupni smanjenja i rebalansa troškova koje smo u svojim planovima zacrtali za 2009. godinu, iznos u maju, a cigurno i sad u junu bit manji od 25 do 40 odsto u odnosu na prva četri miseca ove godine. Da bi mogli održat svoje najnužnije funkcije, nike planove i programe koje smo usvojili početkom 2009. godine, moraćemo smanjit. Sva trošenja koja smo imali ko članovi Nacionalnog savita moraćemo smanjit, a to se odnosi, virovatno, na dnevnice, putovanja, autorske honorare, pa čak i na lična primanja, iako mi u Nacionalnom savitu imamo svega dva zaposlena i dva honorarno zaposlena. Nastojaćemo da sve ono što smo angažovali honorarno na određene projekte, takođe da smanjimo, il odložimo na niko vreme. Znači, moraćemo makismalno štedit.

Moraćemo svakog miseca sist, mi u Nacionalnom savitu, i dobro rasporedit to malo sridstava koje ćemo dobijat iz republičkog budžeta, a raspoređivaćemo ji tako da možmo funkcionisat. Jel, mi nećemo dozvolit da nam kancelarija ne funkcioniše. Nastojaćemo da zadržimo i nivo rada naši institucije koje participiramo misečno, jel su se i sridstva iz Ministarstva i kultre i pokrajinski sekretarijata za njev rad takođe jako smanjila. Nadam se da ćemo se u Nacionalnom savitu dogovorit za dalju participaciju ti ustanova. Al ćemo, ponavljam, analizirat ona sridstva koja budemo misečno dobijali, i usmiravat na pravi način, da bi funkcioinisali, i mi, i naše institucije.

Najavljen je i rebalans republičkog budžeta za jesen, šta će on značiti za nacionalne savite, pitamo Nikolu Babića.

Rebalans je najavljen, al šta će bit, to je neizvesno. Samo ako se budžet poveća, i ako budemo ispoštovali sve mire koje je dala Vlada oko racionalnog ponašanja sa sridstvima, onda ćemo moć da računamo da do kraja godine dobijamo veća sridstva i isfinansiramo važnije aktivnosti, a to je cigurno i obilužavanje naši nacionalni praznika, imamo dva do kraja godine. Imamo i velike obaveze kad je u pitanju obrazovanje, da se što bolje pripremimo za novu, treću školsku godinu, i vidimo koje korake triba priduzet na osnovu pridhodne dvi godine. Tu moramo bit što manje štedljivi, ne mislim da smimo bit neracionalni, al mislim da možmo toj našoj dici koja su se opridilila za učenje svog bunjevačkog maternjeg jezika da obezbidimo sve uslove za učenje. Isto tako je stalno prisutno pitanje naknade učiteljima koji pridaju bunjevački govor i koji su za ove dvi godine uradili maksimum. Jel, oni dosad nisu dobijali nikaku novčanu naknadu.

Zakon o izboru nacionalni savita i nadležnostima se već dvi godine najavljiva, sadašnjim savitima je prošo četvorogodišnji mandat, pa se stalno mož čut kako oni sad rade nelegitimno. Kakve su poslidnje novosti?

Stalno tražimo informacije o tom zakonu, kako bi našem svitu mogli kazat kad se mož očekivat izbor novog Savita. Prija misec i po dana smo dobili Nacrt tog zakona. Naša očekivanja su bila vrlo optimistična, bazirana na očekivanjima našeg ministra Čiplića. Međutim, zakon mora proć i određena ministarstva Vlade Srbije da bi oni dali svoja mišljenja. Tu su ministarstva pravde, finansija, obrazovanja, lokalne uprave, kulture i zakonodavna komisija Vlade i Skupštine Srbije. Primedbe su suštinske i ozbiljno dovode u pitanje dal ovaki ponuđeni tekst zakona mož da opstane i uđe u dalju proceduru, il triba da sačeka da se u celosti izvrši revidiranje, il da se nađe nika druga solucija. Prema mojim informacijama, na ovom zakonu u ovom trenutku se ne radi, pa će virovatno kogod u državi morat dat rišenje kojim putom dalje ić kad su u pitanju nadležnosti i izbori nacionalni savita.

V. M.

IZ ŽIVOTA MARKA PEIĆA KOJI JE BUNJEVCE ZADUŽIO SVOJIM ISTRAŽIVANJOM I PISANJOM (V)

Riči sačuvane med koricama

Napiso je puno tog, a mi izdvajamo smijačne pripovitke „Luka Kerčanin", Marko Peić izdvaja svoju neobjavljenu dramu „Kad se solunac ženi", a za „Imenoslov bački Bunjevaca" kaže da je ostalo još zdravo puno posla za koji se niko ne otima, a baš je, onako, gospodski, sidiš, čitaš i pišeš

Pored svog bankarskog posla Marko Peić je uvik štogod radio, piso i istraživo. Tušta ljudi se sića lika Luke Kerčanina, s kojim se pojavljivo u „Subotičkim novinama", al onda skoro niko nije znavo da je iza tog imena Marko Peić. Svaki nastavak je bila jedna kritika društva, kake baš u to socijalističko vrime nisu bile poželjne, al zato su bile zdravo čitane. Ovi tekstovi su izlazili 50-ti , 60-ti i 70-ti godina prošlog vika u „Subotičkim novinama", a od izabrani je 1996. godine izadata knjiga „Luka Kerčanin" – smijačne pripovitke.

Otkud pseudonim Luka Kerčanin?

Pod svojim imenom nisam mogo pisat – kaže danas Marko Peić. **– To osićanje da me uvik kogod pratio šta radim nosim još od vrimena kad sam 1943. godine, na Božić, izdo „Hiljadu bećaraca". Već sutradan su došli žandari i pritresli mi stan, al na svu sriću, nisu našli ništa od onog što su mislili da možda ima, moja je žena sve spalila a da me nije ništa ni pitala. Nisu ništa našli, al su me ipak odveli pravac na Karpate, u vojsku, u radnu četu. Posto sam četni pisar. To je bila kazna za knjigu, mislili su da ja imam tu još štogod štampano protiv države. Di sam štogod našo vridno napisano o Bunjevcima jel da su napisali Bunjevci pokupio bi i dono kući. To je spaljeno, tako je puno dokumenata o kadgodašnjem vrimenu i stvaralaštvu uništeno.**

Tako je Marko Peić mobilisan u madžarsku vojsku, na Karpate i tu osto do oktobra 1944. godine. Onda se vratio u Suboticu i prijavio se jugoslovenskoj vojski koja ga je odredila za pomoćnika komandanta Bajmoka. Tu je osto do ukidanja vojne vlasti i uspostavljanja civilne. Primišten je u Novi Sad, opet u vojsku, pa vraćen za Suboticu, di je pokrenio novine.

To s Lukom Kerčaninom su bile satirične priče o društvenom životu, o svemu šta sam vidio i znavo. U prvo vrime sam bio samo Kerčanin. Zašto Kerčanin? Pa po mojoj ženi koja je bila iz Kera, a Luka je bilo često ime med Bunjevcima. Luka Kerčanin je kroz tu njegovu vrstu satire, grdnje i kritike divanio kako, na primer, niki ne znadu bunjevački pisat, kako je digod voda procurila, pa su dica do škule išla bosa... Najedanput se sve stišalo i ja sam pristo pisat. Onda sam te tekstove pritvorio u knjigu. Bile su povezane, al svaka je bila za sebe. Sve sam piso na bunjevačkom jeziku.

O tom kaki je odjek izazvo Luka Krečanin, Marko Peić kaže:

Svi su se interesovali ko je to, a ja sam se pravio lud. U to vrime sam radio u banki i nikad zbog ti priča nisam imo problema sa vlastima iako je kritika bila najčešće uperena protiv nji. I u redakciji je mali broj nji znavo da ja to pišem. Urednik i ja smo te naše razgovore obavljali na ulici, u šetnji, a tekstove sam mu slao.

U pisanju knjige „Luka Kerčanin" uz Luku se pojavljuje i Kata, njegova žena, pa su se oni tu stalno raspravljali.

Malo ona kritikuje njega onda on nju. Nediljom kod Gradske kuće ubacim se med paore i dobijem ideju za nov tekst – pripovida Marko Peić i dodaje da nikad nije nikom nudio ove tekstove da izvede na sceni.

Ni sad nikom ne dajem moje tekstove za izvođenje. Imam jednu dramu napisanu u sedam epizoda za televiziju, naslov je „Kad se solunac ženi". Dao sam je Televiziji „Novi Sad", i kad je bilo bombardovanje izgorila je. Osto je samo jedan primerak i odlučio sam da ne nudim više nikom. Mislim da je neće obradit kako sam ja to zamislio i napiso. Ta drama prati jednog muškarca od malog diteta do njegovog vinčanja, a događa se oko Prvog svitskog rata.

Kako Marko Peić kaže, glavni lik je naš Bunjevac, koji je ko deranac izgubio roditelje, pa ga je stričko odvo u Beograd di je završio školu. Zato je divano srpski. Sa drugom je očo za Bosnu di se uključio u Omladinski pokret u Prvom svitskom ratu. Izdržo je cilo vrime rata, a natrag se vratio ko odrasto čovik sa 20 i kojom godinom.

Žavo mi je što ova drama nije objavljena i igrana, al vidite kake se stvari prave za TV? Na kraju ove drame ja sam oženio glavnom junaka za učiteljicu iz Osijeka. Najbolji drug mu je bio Srbin iz Bosne. Kad bi se sastali oni bi divanili sve jezike. Niko nije kazo, ti si ovo el ono. Jedostavno mi je to došlo u pisanju. Ko dite

ja nisam znao šta je to nacionalnost.

„Imenoslov bački Bunejvaca" je izašo oma iza „Ričnika" devedeseti godina prošlog vika.

Možte napisat da sam ja tolika pisma dobio posli objavljivanja te knjige da nisam mogo svima odgovorit. Dobio sam ji i iz inostranstva. Ljudi su primećivali, ja nisam njezinu povezanost sa ričnikom, jel u ričniku nije bilo teksta, a jedna za drugom su knjige izašle. Bunjevačkog je više bilo u imenoslovu neg u ričniku, jel sam u ričniku objašnjenja piso na srpskom jeziku.

Podaci za imenoslov su skupljani dobrim dilom iz pisani materijala, knjiga di su bila zabilužena imena, prizimena, nadimci. Prvo sam te nadimke zenemario, a onda sam vidio da neće valjat. Niki imadu isto prizime, isti nadimak, a nisu isti, nit se znadu. Tu su me prosto sleptali, nisu mi davali mira. Svi su tražili da njim pomognem da nađu di su njevi koreni. Jedan mi je dono čitavu svesku o njegovoj familiji. Nikima sam pomogo. Nailazio sam na slučajove di su prijavljivali rođenje diteta, a sa takim imenom i prizimenom je bilo i u drugom selu, pa je dolazilo do zbrke. Nije se znalo ko je ko, pa su već ko stariji minjali imena. Ja sam onda odgovaro, kojima sam stigo, možete tako, al morate promit nadimak, napisaću vam di i šta triba uradit. Jel ja sam radio u matičarskom odiljenju jedno vrime.

Jako puno je, na primer, bilo Peića, a moja familija Peića je nosila nadimak Tukuljac, što je došlo od naziva mista Tokolj, blizu Budimpešte. Jel naši su tamo pobigli isprid Turaka, a kad su Turci očli onda su se vratili ovamo. Pa je ode kogod pito, kod koga iđeš, iđem kod Peića, kod kojeg Peića, pa kod Tukuljca. A ima i Peić Gavran, Peić Sadžaka, Peić Kobo...

Ljudi su zdravo tili doznat svoje korene. Od mista na Neretvi sam dobio pisma, iz Zagreba, koji ima sveučilišnu bilioteku, di bi sve mogli nać.

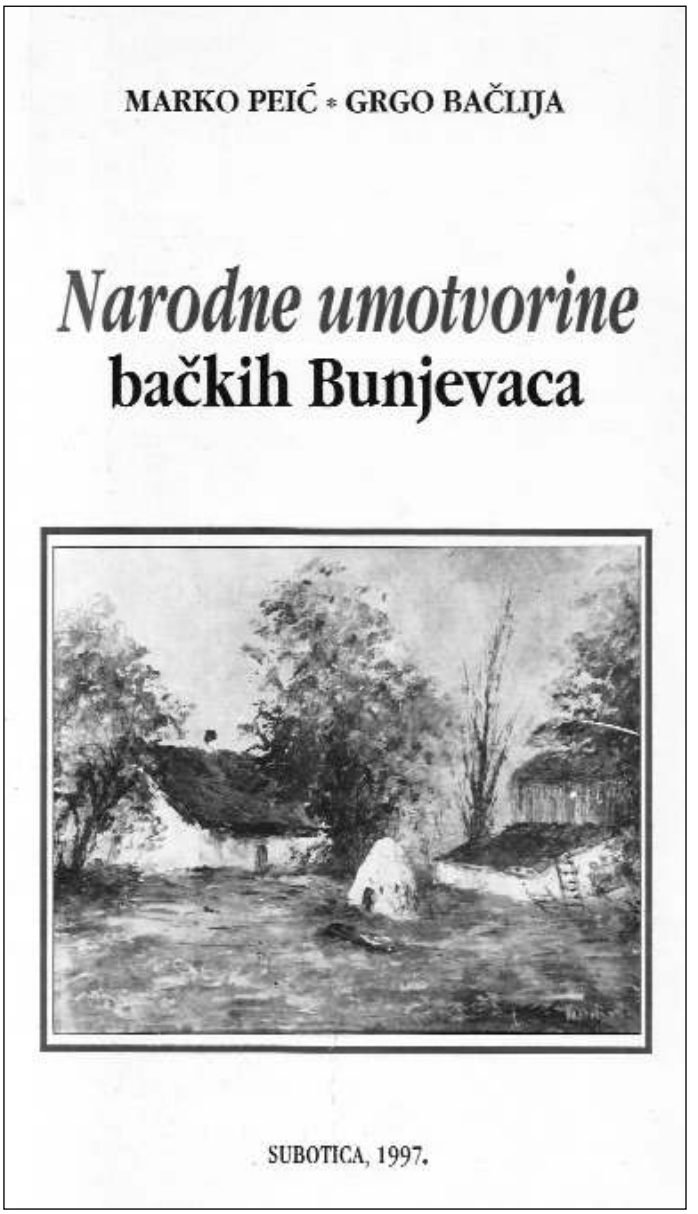
Ostalo je dosta imena neobrađeni, moglo bi se izdat još bar pet taki knjiga. Da sad imam tu pamet i snagu ja bi ji napiso, jel to je jako fin poso, sidiš i čitaš, i otkrivaš mnogo tog što ni istorija nije zapisala. Jel, uništeno je dosta u ovom il onom ratu. No, malo su se minjala imena i prizimena.

Marka Peića pitamo da li ima osićaj da je štogod pokrenio svojim pisanjom.

Nemam to osićanje da sam uradio štogod zato što Bunjevci nisu čvrsti, mož ji nagovorit. Ako si nagovorio dvojicu da se pohrvate, onda ćeš i trećeg. Nisam ciguran da je to moje pisanje niki početak za nove generacije, oni dolaze da pitaje ovo il ono, al nije dosta pitat, triba radit i to držat u uzdama. Al, nije bilo da sam i jednog našo da skače da oće da radi taj poso, mada sam išo svugdi i dolazili su kod mene, pokazivo sam kako se to radi.

Imam taki osićaj da će se nać kogod koga će zainteresovat da uđe u suštinu čitavog problema, da malo ispita imena, prizimena, nadimke, a onda će s tim povezati sve. Ne znam šta da radim sa materijalom koji sam već skupio. Ima puno tog. Na primer, ima jedno 20 stranica iz novina, nije zapisano iz koji, kako su Turci najviše Bunjevce pokrštavali na turski, a ja ne možem ništa kazat dok nemam u rukama podatke. Al tačno je da je Stipan Vilov franjevac, pridavo na fakultetu, jedini u Budimu znavo turski, a on je napiso jedan tefter, virovatno ga je i privo na madžarski. Znam da je to u Budmu, na Rijeci i u Zagrebu, al nisam mogo doć do tog. Tamo me interesuju podaci otkaleg su Bunjevci došli. Ne možem da dođem do tog, a bio sam blizo.

Ja sam bio u stalnom kontaktu sa salašarima, i pito ji jel imaje kaku knjigu da ja to vidim. Jel kod mene se pojavila želja da to pokupim da se ne baci. Iz tog je proistekla druga želja, istraživanje istorije Bunjevaca – kazo je u ovom razgovoru Marko Peić.

V. M.

SIĆANJE NA KADGODAŠNJE OBIČAJE

Težak put do kruva nasušnog

Kruv je dar Božji koji su naši stari s velikim poštivanjom izgovarali. Smatra se da su prva zrna žita nađena digod oko 6.500 godina prija Krista u Jerihonu. Kad su imali žito, starali su se da od njeg naprave brašno i skuvaju kašu, i taj kruv nije bio sličan sadašnjem, al je zato bio svitu najvažnija rana

Za kruv se molimo i u Očenašu: „Kruv naš svaki dan, daj nam ga i danas ...”

Do kruva se teško dolazilo, tribalo je uradit ris, što je bio težak poso, al su ga zdravo čekali i stariji i mlađi i isprija se za njeg pripravljali. Malo starije ruvo od cica jel konafasa, pa i okrpe ako je tribalo. Risaruše su nosile suknju, leveš, keceljac i maramu a risari dugačke gaće, košulju i šešir. I leveši i košulje bili su dugački rukava jel je su oštra slama i osi grebali i bockali oznojenu kožu. Išli su bosi jel u papučama.

Od alata je tribalo: kosa, kosište, prlj, glavčina, zaglavki, šparga za prlj, vondir, gladalica, kalapač i babica, kuka, grablje i štrandžica s kojom su vukli uža. Pripravili su i đugu u kojoj su nosili ladnu vodu. Za vrime risa se ustajalo rano da se napletu uža dok ima rose jel kad se žito osuši od njeg se nisu mogla plest uža. Bilo je godina kad je zemlja bila zdravo suva i tvrda, pa se žito nije moglo čupat već su morali zemlju polivat vodom da priko noći malo odmekne.

Uža su se plela tako što se iščupalo jedno 30 struki žita i podili na dvi strane i kod vlata, di je najtanja slama, savije se i oplete uže. Mećala su se na zemlju a kad se dosta naplete, broje se i vežu u snopove. U jedan snop se svezalo 36 uža, a to je bilo za dva krsta. Risari i risaruše su se pokadkad i nadmećali ko će naplest više uža. Kad ji povežu u snoplje, ispokrivali su ji da se ne osuše zdravo, jel bi se slama lomila pa se ne bi moglo vezat snoplje.

Ris je bio težak poso, ustajalo se rano, al se zato pravilo podne, posli užne malo podnovalo kad je najveća vrućina, a uveče radilo se do deset, jedanajst sati. S pismom su se vraćali na salaš, veseli izadovoljni kako su tušta pokosili. Kosilo se na pripelice dužine dva krsta. Kosili su u jednom pravcu, pa se vraćali na početak i malo ispravili leđa.

Poslovi su bili teški pa je tribala dobra rana. Ili su četri puta na dan. Kad napletu uža ručali su, a ručak je, skoro kod svi risara bio isti: kruv, slanina, kiselna, bili i crni luk, sitna (samlivena) crvena paprika. I užna je većinom bila slična. Čorba se kuvala svaki dan, jel od mesa, jel s paradičkom. Ponediljkom i sridom kuvalo se nasuvo jel ukiselo pogača, utorkom i četvrtkom meso, petkom gra i lakumići, a subatom krumpir el tarana s divenicom, jel brez nje. Za malu užnu se ila suva rana nalik ručku, a za večeru se kuvo grašak, maun gra, slatki kupus jel tarana na čorbu. Ako nije bilo kuvanja tako kasno, večerala se lakša rana, mliko, kiselna i sir. Nediljom se išlo u crkvu na misu a posli podne su bila kola, igranke za mlade.

Velike gazde, koje su imale i po sto lanaca zemlje, imali su više pari risara 15-20, a obično su svake godine radili isti risari. Oni koji su imali manje zemlje sami su pokosili svoje žito a oni koji nisu imali svoje zemlje radili su ris kod gazda. Svaki je zaradio žita za kruv za svoju čeljad. Računalo se za odrasle dva i po metera žita po glavi a za dicu manje. Važno je bilo da bude zadosta do novog kruva. Kruv se nikad nije baco, a žene su ga same pekle obično jedared nediljno. Ako se osušio onda su ga udrobili u mliko jel od njeg pravili poparu i zamotanice. Ako je kome neotice ispo zalogaj jel komadić kruva, podigo bi ga i poljubio a onda dao kokoškama da ga pojidu. Mrvice koje su pale s astala oma su pomeli jel su stariji kazivali da ne valja gazit po njima.

Sad je sve drugačije, kupuje se gotov kruv a mož vidit i po čitavu veknu bačenu u đubre. Sad jel ga ima zdravo tušta jel je zdravo jeptin kad se ne poštiva ko kadgod. A onda se nije zabavljalo ni ako je crni, ni ako se stvrdne, već se kazivalo: „Ne uskrati ga Bože.”

Ana Vojnić Kortmiš

Sveti Ivan Cvitnjak

Kadgod je bio adet da se na Ivana Cvitnjaka bere cviće sv. Ivana Cvitnjaka i od njeg oplete vinac. Mećali su ga kod slike svetog Ivana el spolja na zid nuz dovratak ulazni vrata, da čuva od groma, di ostane dogodine. Cure su cviće mećale u kosu ko perlice. Prid veče se ložila vatra na salašima kod bunara, pa su svi, stariji, mladi i dica, priskakali vatru, smijali se i šalili. Na poslitku je dobro ispolivaje da se utrne svakoja žeravica. O tom su vodili računa stariji i nikad se nije trevilo da se od te vatre kome štogod zapali.

Posli je bilo zabranjeno ložit vatru na otvorenom, kad počme žito zrijat. Više se nije ložila nit priskakala vatra. Sad se salaši ruše a s njima nestaju i slike svetog Ivana Cvitnjaka. Niko ne bere njegovo cviće, a nesto je i lip običaj vezan za Ivana Cvitnjaka i priskakanje vatre.

Sićam se da je kadgod svudan, nuz put i nuz žito bilo tušta poljskog cvića. Bilo je jedno koje je imalo lip bili cvit a u sridi je imo višnjevu bobicu ko malo zrno kuruza. Stariji su kazivali da je to stid i da je kadgod bobica bila veća, pa kako je vrime prolazilo nestajalo je stida med svitom a bobica je bila sve manja.

I danas pokatkad nuz put ugledam lipe bile cvitove, al nijedan više nema višnjevu bobicu koja ga

je kadgod kitila. Nestala je, al je ostala istina da nema više stida. Ne stide se stariji od mladi, ni mladi od stariji. Sve je više bluda a i drugi gadosti koje se mogu vidit na televiziji i u novinama. Naši stari su kazivali: „Biž od onog ko se Boga ne boji i nikog ne stidi.”

A. V. K.

MIROSLAV ANTELJ, AUTOR FILMA O SUBOTIČANINU KOJI JE 1910. GODINE POLETIO I SPUŠTIO SE AVIONOM, TVRDI DA JE NJEGOV LET BIO PRVI PRAVI U SVITU

Prvi let avionom bio je Saićov

Svi koji su letili prija njeg samo su pokušali da lete a bili su katapultirani u vazduh, prija sveg u daljinu, da bi se posli održavali na vazdušnim strujama ko jedrilice. Sarić je prvi uspišno avionom uzletio nuz pomoć njegovog motora i posli nikoliko krugova uspišno sletio. Iako genije, nije doživio ni priznanje ni slavu, kako u svoje, tako ni u današnje vrime. Stogodišnjica oktobra slideće godine morala bi bit obilužena barem u našoj zemlji

Prošle godine Subotičanin **Miroslav Antelj** napravio je dokumentarni film o Ivanu Sariću, našem kadgodašnjem sugrađaninu, koji je 1910. godine, treći u svitu poletio avionom. Danas Miroslav Antelj tvrdi da je on zapravo prvi koji je zaista avionom poletio i spuštio se na zemlju, sve prija njeg su bili samo pokušaji.

Mi Subotičani kažemo da znamo ko je Ivan Sarić. Bojim se da ne znamo, a ono što je još tragičnije, bojim se da se mi u Subotici i ne trudimo da saznamo ko je bio Sarić. Iduće godine će biti sto godina od njegovg prvog leta, i kao tada, tako i danas postoji neka vrsta bojkota. Zašto, ne znam. Da li se nekome ne sviđa što otvoreno i javno govorim ovo, da li se nekome ne sviđa što se Sarić deklarisao kao Bunjevac, al na kraju krajeva to je njegovo pravo i ponos bunjevačkog naroda što su imali jednog takvog velikana – divani na početku Miroslav Antelj.

Ovo pričam iz razloga što svetsko vazduhoplovstvo u svom istorijatu i danas vešto krije prave početke vazduhoplovstva. Svi znamo, a i zabeleženo je da su 1903. godine braća Rajt prvi poleteli, ali danas je diskutabilno da je to bio prvi let. Zato što su ti avioni katapultirani sa šina. Znači da su bukvalno izbačeni kao iz praćke, na daljinu od 38 metara, sa poskakivanjem aviona od tla metar do metar i po visine. To je bio sav let. Prednost tog leta jeste što su braća Rajt uspeli da ga snime, a snimili su ga zbog interesa, zato što su hteli da izvuku novac od bankara za neke svoje druge projekte. I uspeli su. Zato je to bio više neki mangupski trik nego pravi let.

Posli tog događa slidi, kako kaže Antelj, tragikomična stvar. Naime, u Parizu se pojavljiva Santoš Dimon, brazilskog porekla, koji živi u Francuskoj.

Tada počinje neka vrsta nadmetanja između braće Rajt i Santoš Dimona, ko će dalje da leti, odnosno ko će dalje da katapultira avion, pa je onda zacrtana daljina od 108 metara. Tragikomedija je došla do svog vrhunca kad je Santoš Dimon postigao 108 metara, a braća Rajt 118 metara u daljinu. Posle tog Santoš Dimon pada u depresiju.

Nakon toga avion konstruiše Luj Blerio i sa njim leti priko Lamanša.

Preleće ga na maloj visini iznad mora, i bukvalno pada na britansko tlo. Blerio je bio teško povređen, a meštani koji su se tu našli pokrali se sve delove aviona. Onda 1910. godine Santoš Dimon konstruiše avion koji je bio nalik na onaj Saićev, sa uvrtanjem krila. Bila su od bambusa i uvrtala su se, ali nisu postojala krilca koji će Sarić izumeti. Sa tim avionom Santoš postiže visinu od 38 metara, i kad je došao do te visne padne i razbije se, a

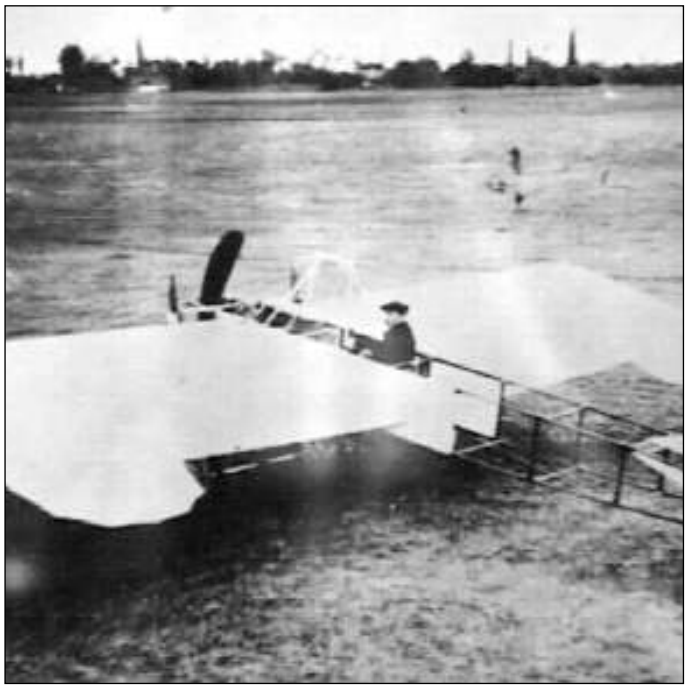
SARIĆ POKRADEN?!

Danas u medijima i u enciklopedijama pravi se jedan veliki prazan prostor u događanjima. Kaže se sve ovo što se događalo do Santošovog leta 1910. godine, a onda nastaje praznina, pa dolazi Prvi svetski rat. Sarić se jednostavo ne spominje. Sada bi neko postavio logično pitanje, ako je Sarić izumeo krilca, koja se i danas koriste, kako su to drugi u to vreme saznali? Jednostavno, zato što se Sarić dopisivao sa konstruktorima iz Francuske, Nemačke, Austrije, i pisao o svojim izumima, a njima nije trebalo mnogo da shvate o čemu se radi.

Isto to se dogodilo kada je Sarić 1917. godine izumeo helikopter sa duplim rotorom, a pronalazak takvog helikoptera se pripisuje Rusu, Igoru Sigurskom.

Sarić je kao jedan skroman čovek pokraden. Živeo je u Subotici, a bojim se da je Subotica danas slična onom vremenu, pa kada neko uspe kao Sarić, onda je on antihrist, nepodoban čovek. I to što o Sariću danas svet ne zna ništa, to može i da zahvali svom gradu. Kako ga onda nisu poštovali, tako ga ne poštuju ni danas.

on dobije teške povrede. Tada se Santoš povlači na selo i pada u još dublju depresiju.

Sve su to bili pioniri vazduhoplovstva, a mi sada govorimo o prvom uspešnom letu u svetu, a ne o pokušajima – divani Antelj i tu svrstava i jedan zapis o događaju u Subotici. Naime, jedan mištanin u Bačkim Vinogradima je poletio prija Sarića. A kako? Pao čovik s tavana. Odnosno, skočio je s tavana, kobajagi s kakom letilicom i tresnio o zemlju.

Sve se, znači, radi o pokušajima. Godine 1909. je u Beogradu poleteo Edvard Rusijan. Jeste poleteo, došao na visinu iznad Kalemegdana, pao i, nažalost, poginuo. Poleteo je, iako je Sarić već tada savetovao Merćapa, konstruktora Rusijanovog aviona, da to ne radi, da taj avion nije spreman. Sarić je u plejadi tih pionira bio čovek koji je znao da taj avion treba doraditi da bi imao uspešan let. Niko od njih nije zaista leteo, a svi su oni sebe upisivali u istoriju zlatnim slovima, dok Sarića ni danas nema tu.

U proliće 1910. godine Ivan Sarić je pokušo svoj prvi let, koji je tribo da bude prija Santoša Dimona u Parizu.

No, Sarić nije imao sreće, kaže Antelj. Jer, nekoliko žena je moralo da drži rep aviona dole dok on upali motor i krene, ali kad je propeler počeo da se okreće, vazdušna struja njim je podigla suknje i one su pustile avion da bi se pokrile. To je Sarića onemogućilo da poleti pre Santoša Dimona i ostvari podvig. Sarić je onda morao da doradi avion da bi oktobra iste 1910. godine uspešno poleteo i spustio se. Avion je podigao na visinu od 50 metara, napravio let u prečniku 3 kilometra iznad Subotice. U drugom krugu mu je pukao cilindar u motoru i on je tada uspeo da spusti avion kao jedrilicu.

Posle svega postavlja se pitanje ko je prvi poleteo u svetu? Na osnovu svega što je izneto, to je bio Ivan Sarić – tvrdi Antelj.

Danas u medijima i u enciklopedijama pravi se jedan veliki prazan prostor u događanjima. Kaže se sve ovo što se događalo do Santošovog leta 1910. godine, a onda nastaje praznina, pa dolazi Prvi svetski rat. Sarić se jednostavo ne spominje. Sada bi neko postavio logično pitanje, ako je Sarić izumeo krilca, koja se i danas koriste, kako su to drugi u to vreme saznali? Jednostavno, zato što se Sarić dopisivao sa konstruktorima iz Francuske, Nemačke, Austrije, i pisao o svojim izumima, a njima nije trebalo mnogo da shvate o čemu se radi. Isto to se dogodilo kada je Sarić 1917. godine izumeo helikopter sa duplim rotorom, a pronalazak takvog helikoptera se pripisuje Rusu, Igoru Sigurskom. Sarić je kao jedan skroman čovek pokraden. Živeo je u Subotici, a bojim se da je Subotica danas slična onom vremenu, pa kada neko uspe, onda je on antihrist, nepodoban čovek. I to što o Sariću danas svet ne zna ništa, to može i da zahvali svom gradu. Kako ga onda nisu poštovali, tako ga ne poštuju ni danas.

Tu Miroslav Antelj podsića na premijeru dokumentarnog filma o Sariću ovog prolića, di niko isprid Samouprave Subotice nije došo, a i mediji su ga slabo ispratili. Vanja Kranjac, direktor produkcije TV „B92", televizije koja je više puta prikazla film, čudila se da Subotica ovo nije iskoristila ko priliku makar za medijsku propagandu. Kod mnogi medija, bar, kako kaže Antelj, kad je njegov rad u pitanju, važi pravilo, „Šta bi dao da si na mom mestu, da te mrze a da ti se dive". To se, kaže, događalo i dok je igro flamenko, najviše priznanja je dobijo van Subotice.

Film o Sariću je na interesovanje Bunjevaca u Mađarskoj, očo tamo, a u Budimpešti se čak na akademiji raspravljalo o njem. Nedavno su primerke filma od Antelja dobili ministri spoljni poslova Srbije i Madžarske, Vuk Jeremić i Peter Balaž, kad su boravili u Subotici, uz pridlog da se iduće godine dostojno obiluži jubilej Ivana Sarića.

Jel Sarić je prvi u svitu poletio avionom, i to u Subotici, sa Hipodroma. Svi prija njeg su katapultirani, i to niz vitar. Antelj je ove argumente dostavio Vazduhoplovnom savezu Srbije i Muzeju vazduhoplovstva, koji sad rade na tom da obiluže stogodišnjicu Sarićevog leta i upoznaju svit o ovom za nji nepoznatom uspihu.

Koliko znam, planiraju da iduće godine naprave jedan spektakl kada bi sa Hipodoroma u Subotici poletela kopija aviona Ivana Sarića. Iz aviona bi, dok bi leteo iznad groblja, bio bačen venac na Sarićev spomenik. No, tu ima peripetija, jer trebalo bi da Hipodrom dobije dozvolu za avionski let. Da je Sarić bio Amerikanac ili Englez, gde bi mu bio kraj?! – pomislio je Miroslav Antelj.

B. E.

MUZIKA KOJA SE VOLI I OD KOJE SE ŽIVI

Život nuz zvuke tambure

Marko Benčik – Makelja (68) od svoji mali nogu svira tamburicu, a ovo je njegova životna pripovitka

Ima oni koji vole tamburicu al ima i oni koji je vole al su nuz pomoć njezini žica i kruv za svoju familiju zarađivali. Taki je **Marko Benčik** zvani **Makelja**, penzioner. Životne radosti i nedaće dilio je s ženom **Irenom**. Imadu jednu ćer **Vesnu**, a od nje unučad **Stašu** i **Marka**. Danas Makelja živi u mirnom kraju.

Muzički koreni

Muzikalnost je obično naslidna. Markovi muzički koreni su daleki. Pradida **Bolto** je bio gajdaš, dida Lajčo kontraš, stric **Stipe** basprim primaš legenda Tavankuta a baćo čelista. Nije ni čudo što je Marko već sa svoji 10 godina imo tamburicu.

Ditinjstvo na salašu na Čikeriji

Marko je rođen na Čikeriji. Bilo i je dvoje dice u familiji. **Išo sam četri razreda škule na Čikeriji a druga četri u Tavankutu. Imo sam 10 godina kad su mi nana i baćo kupili primicu. Sićam se u šumi sam čuvo ovce i sviro. Naravno tu su bili i problemi kad ovce odu u tuđe njive. Gazde jave baći i onda kaiš proradi, al ja sam ipak sviro,** kaže.

Bili smo velika sirotinja. Sigrali smo se mi dica najviše u šumi. Onda pokidamo i to malo odila i eto nevolje. Jedared su se dica sigrala „kvadrata" i ja sam tio da se pridružim, međutim nisu me primili, kazli su mi da sam „ronđav". To sam kazo mami, to joj zdravo teško palo pa je plakala.

Božića i Uskrsa se rado sitim, kaže sagovornik. Bilo je onda pod granom skromni poklona, a za Uskrs šareni jaja. Mama i je farbala u lukovini a onda sama crtala šare. Virovo sam u Mikulaša i bilo mi je žavo što je dolazio samo jedared godišnje. „Najveći" izlet je bio kad smo s tetom paorskim kolima dolazili na Bunarić, a krećali smo s Čikerije u dva sata posli ponoći. Od umora zaspemo i ništa ne vidimo od proštenja.

Početak svirke ...

Imo sam 14 godina, pripovida dalje Makelja, **kad je nastavnik u školi osnovo orkestar od nas dice koji smo znali svirat. On nas je podučavo a mi smo četvrtkom i nediljom svirali igranke za naše drugare. Plata nam je bila sendvič i čaj, bilo je to 1955. godine. Volili smo mi svirci curice al dok mi završimo one odu s drugim momcima, a mi se dositimo pa njim uzmemo cveter el kaput, kod nas na bini ostavimo, i onda nam ne pobignu.**

Posli tog smo drug Stipan Baraković i ja došli u varoš kod Laze Malagurskog na podučavanje. Posli tog je nastavnik Stevan Ivić stupio u kontakt sa Hajom, koji je nediljom prija podne dolazio u Tavankut da nas obučava. To učenje je plaćo „Matija Gubec". Mi smo onda u to vrime svirali u folkloru.

... a posli je išlo naprid

Prve svatove sam odsviro u Tavankutu 1957. godine. Bila je to svirka s jednom mladom bandom. Posli sam prišo u Đukin orkestar, tu sam pivo i sviro. Imo sam 15 godina a od Čikerije do Tavankuta ima pet kilometeri, nastavlja svoju ispovist Makelja. Svi moji drugari imali su bicigle, a ja sam moro radit na vršalici misec dana da zaradim za jednu polovnu rđavu biciglu s kojom sam odlazio do Tavankuta, a natrag sam je obično guro i išo pišce da bi mi što duže trajala.

Ženidba al svirka i dalje

Makelja kaže da se oženio 1963. godine, a 1964. su napuštili Čikeriju. **Došli smo u varoš i napravili ovu kuću u Bajskim vinogradima. Mi nismo dizali kredit nego sam zaradio s tamburicom krov nad glavom. Sviro sam kod „Gize" i u „Zlatnom burencetu". U to vrime smo lipo zarađivali, bilo je novaca. Počo sam 1965. svirat u „Bratstvu" a tamo je bio opet Hajo. Jedno vrime orkestar u kojem sam sviro zvao se „Veseli kanarinci". U to dobo smo palili i žarili po salašarskim svatovima koji su počimali subatom ujtru a trajali do nedilje uveče. Gosti su od nas tražili da se popnemo na krov, jedared sam sviro i pivo dva i po sata na jednom drvetu. Obično su se tražili bećarci. Buđelar je bio kod baće. Bili smo sposobni da ga natiramo da otvori buđelar, a onda ako smo uspili žena je uzela buđelar, ispraznila ga i vratila čoviku a mi dobro zaradili.**

Sad živi od uspomina i pomalo svira

Član ansambla „Sledbenici Pere Tumbas Haje" posto sam 2005. godine. Često listam albume sa slikama i sićam se prošlog lipog vrimena. Što sam u životu uradio, stvorio, za sve je tamburica „kriva". Vidio sam i svita, bio sam u Egiptu, Italiji, Madžarskoj, Rusiji, Rumuniji. Šteta što danas Subotica nema jednu pravu kafanu. Pitala sam koje pisme voli. A Makelja se nije dugo mislijo već nabrojo starogradske, sevdalinke, vesele svatovske, al ipak za svoju dušu voli najvećma otpivat „Siroma sam druže, nigdi nikog nemam".

Marija Horvat

BUNJEVAČKA ZDILA: RECEPT ZA DOBAR DIVAN I VESELJE

Napravite sami višnjevaču

Dobar divan jel veselje iđu ruku pod ruku s dobrom čašicom. Za višnjevaču važi da je piće koje više voli nežniji pol. Ona se pije u malim čašicama, samo da „zasladi". Ako se i vama sviđa ovaj liker, evo prilike da ga napravite sami, jel sezona je višanja u jeku.

Za dobru domaću višnjevaču triba vam 1 kila sitni višanja (jel se krupne ne mogu metnit u bocu), po litre rakije (domaće bilo koje fele). Pored tog triba vam i tušta strpljenja da u bocu pomećete višnje. Izaberite vinske boce jel one sa štrofom, kako bi ji mogli što bolje zatvorit. Rakiju i šećer mišajte, prije neg što ulijete u bocu, kako bi se lakše otopilo. Ako ste sve sastojke metnili kako smo vas uputili, pripravljeno bi vam tribalo stat u dvi boce.

Tako pripravljenu višnjevaču ostavite da „zrija" jedno dva do tri miseca na tamnom mistu. Kad popijete ovako opravljen liker ostaće vam višnje na dnolu boce, to možte iskoristit tako što ćete opet dodat tri deci rakije i 30 deka šećera. To nalIjte priko višanja i ostavite opet da stoji bar dva miseca.

Ako ipak oćete poist „pijane" višnje iz boce morate okrenit bocu i lupat je po dnolu i one će počet ispadat.

Uživajte nuz višnjevaču!

M. H.

Sveci koji se spominjemo

Juna miseca slavimo rođenje svetog Ivana Krstitelja, koji je krstio Isusa Krista. Ivan je je rođen za vrime kralja Heroda u Judejskom gradu. Otac svećenik mu se zvao Zaharije a mama Elizabeta, ona je bila teta Blažene Divice Marije.

Ivan je bio rođen prija Isusa, za to se kaže da je došo da pripravi put Isusu. Ivan je krstio svoje učenike uranjanjom u riku Jordan, a kazivo je: „Zamnom dolazi onaj koji će vas krstit Duvom svetim". Spominjemo se još i svetog Petra koji je bio Isusov apostol i učenik. On je med prvima bio pozvan za apostola. Sveti Petar je bio ribar i krpio mrežu na lađi, kad je Isus naišo i pozvo ga pa mu kazo: „Od sad ćeš loviti ljude". On je oma sve ostavio i pošo za Isusom. I sutradan ga je pratio i kazo je da bi i život svoj dao za Isusa. Al na Velik četvrtak kad je Isus bio izdan Židovima tri put se odreko Isusa i kazo je da ga ne pozna, al se posli pokajo i zaplako.

Isus je svetog Petra izabro za poglavara Katoličke crkve i kazo mu: „…Ti si Petar-Stena i na toj steni sagradit ću Crkvu svoju i vrata paklena je neće nadvladat. Tebi ću dat ključove kraljevstva nebeskog, pa što god svežeš na zemlji, biće svezano na nebesima; a što god odrišiš na zemlji, biće odrišeno na nebesima." (Mt 16, 20) i dao mu je ključove od raja.

To vidimo u crkvama, na kipu jel sliki svetog Petra da drži ključove u ruki. Spominjemo se i niki imena koja su zapisana u kalendaru. Sveti Ćiril i Metod braća rođena u Solunu. Sastavljali su pisma i privodili svete knjige. Ćiril je umro 869 god. u Rimu, a Metod 885. u Moravskoj. Bio je nadbiskup. Spominjemo se svetog Jakova on je bio stariji brata Ivana Krstitelja. Dvadesetog jula se spominjemo svetog Ilije proroka, on je zaštitnik od groma njemu na čast se pale svete Ilinske sviće koje se zapale kad je velika grmljavina. Svetu Anu i Joakima slavimo 26. jula. Oni su bili pobožna čeljad, al dice nisu imali i za to su uvik Boga molili da dobiju dite. Molitva njim je bila uslišena, bili su već malo stariji kad njim se rodila curica kojoj su dali ime Marija. Njima se obraćaju oni koji imadu ćeri da njim pomognu svoju dicu izvest na pravi put. Svete Marte se spominjemo 29 jula. Ona je iz Betanije, imala je sestru Mariju i brata Lazara kojeg je uskrsnio od mrtvi.

A. V. K.

DRUŽENJE, PUTOVANJA, UPOZNAVANJE OBIČAJA...

Folklor, melem za tilo i dušu

Prija 15 godina počeli su se bavit folklorom na maminu (Kornelija) i tatinu (Ivan) molbu, a danas blizanci **Kristina** i **Dejan Tikvicki** ne mogu brez njega. Prilikom razgovora bili su oduševljeni pričom o folkloru i jedno drugo su dopunjavali. Na samom početku istakli su da je folklor štogod pridivno, tačno ti se uvuče u srce. Čovek nauči da uživa u pridivnim nošnjama, kako da se veseli u svatovima, na nikim veseljima. Kroz ples se nauče i običaji, a od sveg se najviše ističu druženja i putovanja.

Kristina i Dejan uvik su bili odlični učenici, a evo sad završavaju i fakultet u roku. Kristina „Singidunum" u Subotici, a Dejan Prirodno matematički fakultet u Novom Sadu. Pored tog, i nadalje imadu vrimena za probe i nastupe, jel kako kažu „Uvik te štogod vuče da ponovo odeš". Mi ćemo to iskoristit da bi bolje upoznali folklor, pa možda i vi poželite od septembra miseca oprobat se u njemu.

Kad je najbolje krenit na folklor i koliko kategorija postoji?

Obično se kreće sa niki 6 – 7 godina, al uvik ima izuzetaka. Za folklor nikad nije kasno. Ima nikoliko kategorija (prija je to bilo malo drugačije): dičija, pridizvođačka i izvođačka grupa.

Ko vas je učio ovi godina i kako učite nove koreogafije?

Prve korake naučili smo od Nataše Marković i Dušana Torbaija koji su stvarno bili fantastični. Sad sa nama rade Marin Jaramazović i Slađana Kujundžić. Uglavnom prvo posebno rade muškarci, a posebno žene, kada se koraci utvrde onda se spajamo i zajedno vežbamo.

Kad ste vi počeli s prvim javnim nastupima?

To je bilo godišnji koncert za mame i tate – najmilije, a posli tog su uslidile smotre folklora, opštinska i okružna takmičenja u Subotici, regionalno u Apatinu...

A nika dalja putovanja?

Naravno i tog je bilo, a nadamo se da će još bit. Ti nastupi i druženja su uvik bila posebna, a kad putujemo onda i iskoristimo upsut da vidimo štogod i upoznamo državu u koju idemo, a i kroz koje prolazimo. Na primer, imali smo nastupe u Madžarskoj, Francuskoj, Portugaliji, Poljskoj, Grčkoj...

Šta vam se najviše dopalo na tim putovanjima?

To je svakako upoznavaje novi običaja, sklapanje poznanstava, i naravno to što smo imali prilike vidit Ajfelov toranj, Versaj, Luvr, rudnik soli Wieliczka u Poljskoj...

Koje su vam najlipše koreografije i kako se pripremate za nastupe?

Naravno bunjevačke, zatim nike temperamentnije ko što su Vranje, Dračevka, Krajište, Crna Gora... Uglavnom imamo probe tri put nediljno, a prid nastupe i češće. Kad učimo nike nove igre imamo koreografe iz Subotice, Novog Sada, Makedonije... koji nam prinose svoje znanje.

Nošnje?

Ima pridivni nošnji, al nike su jako teške na primer šokačke pa je u njima i teže skakat. Naravno, nuz haljine i odila iđu opanke il cipele, il muškarcima čizme.

Dal postoje nike mane u folkloru?

Ono što mož da se desi jeste da stradaju zglobovi, kolina.

Zašto bi ste priporučili kome folklor i šta triba da posiduješ da bi mogo igrat?

Ko prvo mnogo se krećeš, znači fizička aktivnost, naučiš razne koreografije i možeš svudan pokazat svoje znanje. Druženja koja se pamte, nova prijateljstva, upoznavanja novi običaja, novi ljudi, putovanja... A ko se mož bavit folklorom? Svi oni koji su uporni – koji se trude, a potriban je i osićaj za ritam i sluh...

Livia Tričko Stantić

ODRŽANA SLAMARSKA KOLONIJA „SOMBOR 2009”

Slamarenje na „Dida Hornjakovom salašu”

Poslidnjeg vikenda miseca maja, slamarska sekcija UG „Bunjevačko kolo” iz Sombora priredila je već tradicionalnu slamarsku koloniju pod nazivom „Sombor 2009”.

Prigodnim ričima, koloniju je svečano otvorila potpridsidnica UG „Bunjevačko kolo”, **Aleksandra Medurić Kalčan**.

U pridivnom ambijentu „Dida-Hornjakovog salaša”, domaćice iz slamarske sekcije UG „Bunjevačkog kola” ugostile su članice slamarske radionice „LUSA” iz Subotice. Majstorice slamarske umitnosti, nji dvanajst, u dva dana, prija svega, lipog druženja, međusobno su se upoznale sa novim tehnikama i tajnama slamarenja, razminile su svoja umitnička iskustva a stručnu pomoć u obliku pridavanja i sugestija svesrdno je pružio **Milenko Buiša**, akademski slikar iz Sombora.

U izložbenom prostoru gostima su prikazani radovi slamarki domaćina a i gošći. Positioci su sa ove kolonije mogli ko uspominu na koloniju „Sombor 2009” kupit od suvenira, minijatura, kutijica za nakit…pa sve do veliki umetnički slika rađeni svakako u tehniki slame.

Za positioce kolonije, bila je ovo prilika da se na jednom mistu vidi put od zrilog žitnog klasja pa sve do gotove slike. Istina, dugačak je to put kojem je, prija svega, potribno mnogo ljubavi, strpljenja i svakako rada koji na jednoj sliki pokadkad traja i misecima.

Započete slike vridni umitnica sa ove kolonije biće prikazane na izložbi u sklopu žetveni svečanosti – Dužionice 2009, 2. avgusta ove godine.

Ružica Parčetić

UG „BUNJEVAČKO KOLO" ODRŽALO TRIBINU O SVETOM ANTUNU

Svetac bili ljiljana

Puno lipi riči i pripovidaka kazano je o Sv. Antunu Padovanskom, o njem su pisane knjige, molitve, pisme ... i nikada se neće moć izreć sva ljubav, poštivanje i divljenje prema ovom jedinstvenom svecu

Udruženje građana „Bunjevačko kolo" je 9. juna 2009. godine u pripunoj sali Gradske kuće u Somboru oržalo tribinu o životu i dilu sveca bili ljiljana.

Niko ko svetac ne može doživit radost pobidnika, veličanstvo slobode. Niko ko svetac ne uživa ponos vladara koji savršeno vlada svim prohtivima volje i srca. Niko ko svetac nije tako savršena individualnost i osoba, jel je u sebi dovršio svoj puni razvoj i iscrpio sve mogućnosti vlastitog duha.

Sveti Antun je to izveo u neobičnom sjaju i doslovno zablještio svit. Ostvario je u sebi nepokolebivu viru, pouzdanje, ljubav, pravednost, hrabrost, razboritost, nesebičnost, velikodušnost, čistoću, dobrotu – sve što se jednim imenom zove – svetost. Posto je zvizda ljudskog roda, sunce našeg neba, ponos našeg svita.

U tom svitu on nikad nije pristo dilovat. Blizak nam je i uvik prisutan u životnim zapletima s hiljadu sitni zbivanja. On je svetac kome nijedna ljudska potriba nije mala, nije nevažna, pa makar se radilo o izgubljenom ključu... Posriduje brzo i upadljivo. Zato je steko naziv čudotvorca i slavu posebno dragog sveca. Pomisao na njega budi pouzdanje, a ono spontano izaziva molitvu – riči su sa tribine o Svecu bili ljiljana koji je svako od prisutni na poseban način doživio i ponio u svom srcu.

Molitvu na latinskom i bunjevačkom jeziku nuz prigodne tekstove iz života sveca bili ljiljana, nadahnuto je divanio **Aleksandar Žoldoš**. Istorijski osvrt na društveni poredak u Antunovo vrime, na sebi svojstven način, približila je **prof. Marija Bojanin**, a o tom kako se slavilo, svetkovalo i svetilo zvono na gradinskim salašima povodom Sv. Antuna čulo se iz priče **Ružice Cigić Parčetić**. Poseban osvrt na ditinjstvo i mladost budućeg sveca svojim izlaganjima približila je potpridsidnica UG „Bunjevačko kolo" gospođa **Aleksandra Medurić Kalčan**.

U muzičkom dilu programa nastupio je, već više puta nagrađen tamburaški orkestar Muzičke škule „Petar Konjović" iz Sombora, pod upravom **Đure Parčetića** i pivačka grupa „Varošanke" iz KUD-a Ravangrad.

R. P.

MANDA I JOSO KRIČKOVIĆ DIVANE O DAVNIM I NOVIM VRIMENIMA

Kako se živi u Gari

Želja nam je bila upoznat vas s životom naši Bunjevaca u Madžarskoj. Bili smo u Gari, ko jednom od mista koje je bilo skoro cilo bunjevačko. **Manda Kričković**, (77) naša domaćica, divanila nam je o prošlosti u ovom selu al i današnjim problemima u njem.

Pripovida nam Manda o Gari, kake već poodavno nema:

Prija Drugog svitskog rata ode se u škulama učio i bunjevački, al je to posli rata ukinuto. Ja sam išla u škulu na madžarskom, al smo bunjevački uvik divanili i u kući i ode po našem mistu. U to vrime oko četrdeseti godina prošlog vika u Gari bilo je samo dvi familije koje nisu bili Bunjevci, već Nimci. Al to se vrimenom skroz prominilo. Lagano stari su umrali, doseljavalo se novog svita, četrdeseti godina doseljeno je i puno Sekelja, Madžara iz Rumunije. Naša čeljad se vinčavala u mišane brakove i, jeto, danas smo spali na zdravo malo našeg svita ode.

Kako bi vam bolje doslikali stanje kasćemo da je u Gari bilo 1901. godine 4.000 stanovnika, od tog je većina bila Bunjevaca, danas ji ima jedva 200.

Ode u Gari je osnovana Hrvatska samouprava, mož se učit i hrvatski u škulama, dostupni su čeljadima i njeve novine i knjige. Odemo mi kod nji kad organizuju „Bunjevačko prelo" na prilіku, šta ćemo kad drugog ode nema. Oprave oni to nako kako smo i mi kadgod pravili, kako i ne bi kad je to naš svit. Odemo mi tamo al znamo ko smo - mi smo Bunjevci, odlučno kaže Manda.

Danas u ovom selu godišnje umre deset čeljadi a ne rodi se ni jedno. Mladi, kako kaže snaš Manda Kričković, slabo se interesuju i za bunjevački pa i za hrvatski. Napuštaje selo i odu u varoš di se nadaje boljem životu.

Mandin sin **Joso Kričković** (55) osto je živit u selu. Bavi se poljoprivredom i jedan je od ritki koji od tog mož solidno živit.

Obrađivam naši 70 lanaca zemlje, koju su nam vratili natrag posli nacionalizacije i još 70 lanaca sam uzo pod arendu. U selu je pedeseti godina osnovana zadruga i onda je život bio dobar, al je ona s padom komunizma u Madžarskoj ugašena, sad ima najviše mali gazdinstava koja zdravo teško mogu opstat, jel nisu rentabilna. Ni fabrika ode nema, što je bilo pozatvarano je, sad radi samo Dom za dicu poremećenu u razvoju, Mesna zajednica i to je to. Što će kast da u selu radi najviše desetak ljudi, sve ostalo su zemljoradnici, penzioneri jel žive od socijalne pomoći, koja je misečno 100 evra, objašnjava nam Joso.

Uvik se ode najviše živilo od zemlje, dodaje snaš Manda, **Bunjevci su u Gari, nažalost, uvik bili nadničari, najviše kod Nimaca i malo kod naše bogate bunjevačke familije Peštalić.**

Drži snaš Manda u rukama stare molitvenike na ikavici, u crkvi u selu je kadgod i misa bila na bunjevačkom, svita u njoj puno.

Danas imamo misu jedared nediljno i to na madžarskom. Ni mrtačke mise nisu na našem jeziku, nema više ništa. A kadgod je ode bilo života, našeg svita... pravili smo igranke, imali smo i pozorište. Antun Karagić, Garac, piso je pozorišne komade, a kad je prošo Drugi svitski rat, pošto je bio kulak, izbacili su ga iz kuće i metnili ga u zatvor.

Divanimo mi i dalje u familiji bunjevački, tako ga čuvamo od zaborava, al ni to neće moć do vika. Nema više ni naši lipi običaja. Jeto, opravimo mi kod kuće Materice, Božić i Uskrs, al nako ko što je to kadgod bilo, naveliko i da cilo selo slavi borme nema. Još, eto, na Uskrs iđu, tu i tamo, mladi polivat cure.

Jedina nada u budućnost Kričkovića su Josini sin i ćer, za koje se on nada da će ostat u selu jel imadu od čega živit.

Dok se vraćamo iz ovog malog Madžarskog sela na puno misti u penžerima piše da se kuća prodaje. Prolazimo pored pitome ravnice, crne i plodne zemlje čiji rod više nije vridan ni za koru kruva na dan. Odlazimo, al ne ostavljamo naš svit, već razmišljamo kako bi mogli što bolje primostit kilometre i granicu koja nas dili i pomoć njim da se bar ne osićaje zaboravljenima od svoji.

S. K. O.

ZA BUNJEVCE IZ SUBOTICE I SOMBORA U BAJI OTVORENA VRATA MUZEJA „TUR IŠTVAN”

Bunjevačke nošnje u muzeju

Prilikom prve izložbe bunjevačke umitnosti u Baji, imali smo prilike positit Muzej „Tur Ištvan” u Baji. Ode je sačuvana istorija ove varoši i njezine okoline. Tu istoriju činili su i Bunjevci, što se po ovoj postavki zdravo lipo mož vidit. Oma na ulasku positioci su bili prijatno iznenađeni, i naravno uživali, u lipoj kolekciji tamburaški instrumenata.

Naš vodič kroz muzej bila je gospoja **Žužana Merk** (Zsuszanna Merk). Puno lipo izrađeni tambura, pravi umitnički ukrasi urađeni na zadnjoj strani tamburice. Na zidu uramljene slike poznati tamburaša i orkestara, tačnije oni koji su obilužili tamburašku muziku u Baji i okolini. Muzej ima bogatu postavku. Od svega što se vidilo iz prošlosti ovog dila Madžarske, nas je najviše interesovala nošnja, i to bunjevačka. Po ričima gospoje Žužane Merk, sve što je ode postavljeno je originalno. Postavka u bajskom muzeju postoji od 1999. godine. Svaka nošnja je originalna i stara priko jednog vika, i sva je iz Baje i njezine okoline. Oma pored bunjevačke nošnje je švapska i madžarska. Ko dokaz jednog vremena, di su svi ovi narodi živili zajedno jedni do drugi. Gospođa Merk nam je ukazala na to kako ima dosta zajednički detalja na ovim nošnjama jel se, ipak, dugo živilo zajedno.

U postavki bajskog muzeja ima i upotribni predmeta, koji su se i kod nas koristili, na primer: stan za tkanje, škipić, hodaljka za dicu i kolivka.

M. Horvat

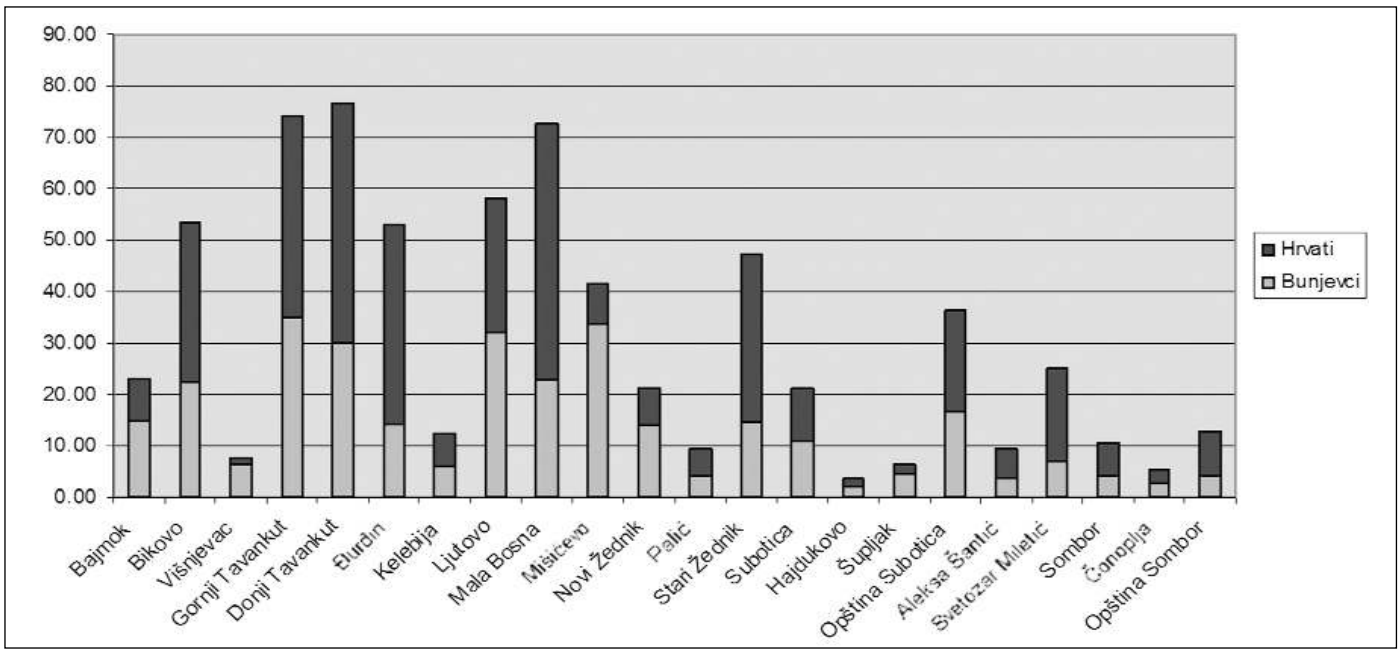

DR ALEKSANDAR RAIČ: PODILE MED BUNJEVCIMA I PITANJE BUDUĆNOSTI

Uvod u bunjevačko pitanje

Grafikon 1 – Bunjevci i bunjevački Hrvati – zastupljenost u ukupnom stanovništvu 20 naselja u opštinama Subotica i Sombor, u procentima, 2002. godine

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Stanovništvo. Nacionalna jel etnička pripadnost, Podaci po naseljima, knj. 1. Beograd, februar 2003. ISBN 86-84433-00-9

U ovom broju „Bunjevački novina" nastavljamo sa prikazom istraživačkog rada **dr Aleksandra Raiča**.

Pristup empirijskom istraživanju bunjevačkog pitanja

Većina manjinski etnički skupina u Madžarskoj i Vojvodini zahvaćeno je depopulacijom. To je proces koji karakteriše cilokupnu populaciju Srbije i Vojvodine, al ne u istom stepenu kad je rič o pojedinim regionima i etnicitetima. Studija Feher Ištvana „U poslidnjoj minuti", na primiru Madžarske, pokaziva povezanost procesa nominalne depopulacije manjinski etnički skupina s njevom „prirodnom" asimilacijom u dominirajuću državotvornu naciju. To je glavna sadržina manjinski etnički pitanja, kako je i bunjevačko pitanje, koje u ovom ogledu nastojim razjasnit. No, kako slideće analize pokazivaje, zapažaje se razlike u domašajima i brzini depopulacioni procesa kod pojedini etnički i nacionalni skupina. Za Bunjevce i bunjevačke Hrvate su značajna pitanja: (1) kako njeva depopulacija teče u poređenju s drugim etnicitetima, i (2) koji od dva etnička modaliteta Bunjevaca, i zašto, je manje el više otporan prema depopulaciji?

U ovom ogledu rič je o Bunjevačkom pitanju ko problemu ukupnog stanovništva Bajskog trokuta s očuvanim etničkim identitetom Bunjevaca. Sadašnji različiti nacionalni identiteti ovog stanovništva su ideološko-politička nadgradnja koju su tokom 19. i 20. vika stvarale i još stvaraje nacionalne madžarske, hrvatske i srpske državotvorne elite, a etnički identitet Bunjevaca je najmanje dva vika stariji. Iz tog ugla posmatrajuć, naredne konkretne empirijske analize uzimaje za predmet uzorak dvadeset naselja iz subotičke i somborske opštine s najmanje 30 osoba koje su se na poslidnjem popisu stanovništva Srbije 2002. godine izjasnile ko Bunjevci. Na grafikonu 1. pridstavljena su ova naselja s procentualnom zastupljenosti Bunjevaca i Hrvata. Uzorkom naselja nisu obuhvaćeni grad Novi Sad sa 229 evidentirani Bunjevaca, ni grad Beograd, u kojem su evidentirana 183 Bunjevca. Analizom su obuhvaćeni samo Bunjevci nastanjeni na vojvođanskom dilu Bajskog trokuta ko tradicionalnog zavičaja ove etničke zajednice.

Koliko mogu bit virodostojni zaključci o cilini stanovništva bunjevačkog etničkog porikla na osnovi ovako izabranog uzorka naselja? Podaci pokazivaje da 20 ovi naselja obuhvaćaje 99,29% Bunjevaca i 83,43% Hrvata iz popisa stanovništva subotičke i somborske opštine 2002. godine. Procenat obuhvaćeni Hrvata je u subotičkoj opštini 99,77% a u somborskoj 49,79%. U somborskoj opštini, osim bunjevački Hrvata, koji je u četri obuhvaćena naselja 4.036 osoba, znatan je udio šokački Hrvata koji, zajedno s bunjevačkim Hrvatima, čine po popisu, 8.106 osoba. Ako se ukupno popisano stanovništvo bunjevački Hrvata u somborskoj opštini svede na broj utvrđen u četri navedena naselja, obuhvat Hrvata bunjevačkog etničkog porikla dostiže 99,82%. Reprezentativnost uzorka 20 naselja je, dakle, nesumnjiva: na osnovi podataka iz ovi naselja se mož pouzdano zaključivat o vojvođanskim Bunjevcima i bunjevačkim Hrvatima nastanjenim na siveru Bačke.

Demografski profil vojvođanski Bunjevaca i bunjevački Hrvata

Analiza demografskog profila stanovništva bunjevačkog etničkog porikla - Bunjevaca i bunje-

vački Hrvata, potvrđiva da se njev život u većini tradicionalni bunjevački naselja vojvođanskog dila Bajskog trokuta u poslidnji pet decenija odvija u sumornoj perspektivi smanjivanja i starenja stanovništva. Prosična godišnja stopa rasta ukupnog stanovništva u 15 od 20 posmatrani naselja u periodu 1948. do 2002. godine je negativna: ukupno stanovništvo se smanjiva od 0,36 do 1,06 nasto godišnje. Povećanje ukupnog stanovništva zapaža se samo u većim gradovima (Subotica, Sombor) i u nikoliko manji naselja (Palić, Hajdukovo, Aleksa Šantić) u kojima Bunjevci i bunjevački Hrvati čine neznatni udio stanovništva (2% do 4%). Posmatrajuć indeks starenja stanovništva (odnos stariji od 65 godina prema mlađim od 15 godina) samo pet naselja su demografski vitalna (indeks starenja manji od 1) – Bikovo, Donji Tavankut, Đurđin, Kelebija i Subotica. Prosična starost stanovništva u analiziranim naseljima je oko 41 godine, s tim da je ova starost niža u velikim gradskim naseljima. Obadva pokazatelja starenja stanovništva su nepovoljniji u naseljima somborske opštine.

Navedeni nepovoljni proces depopulacije i starenja stanovništva naselja u kojima se odvija život Bunjevaca i bunjevački Hrvata povezan je s urbanizacijom i nestankom salašarskog načina života, karakterističnog za Bunjevce od 17. do polovine prošlog vika. Druga okolnost značajna za depopulaciju je turbulentno mehaničko krećanje stanovništva u Vojvodini posli 1945. godine. U posmatrani 20 naselja tokom poslidnji 50 godina doseljeno je priko 45% njevog sadašnjeg stanovništva. U šest naselja doseljeno stanovništvo čini priko 50% pa čak do 70% (Palić). Doseljavanje do 1960. godine (uključiva kolonizaciju posli 1945. godine) doprinelo je u subotičkoj opštini formiranju 6,09% a u somborskoj 8,91% stanovništva iz 2002. godine u naseljima značajnim za demografiju Bunjevaca i bunjevački Hrvata. Ovaj relativno mali udio stanovništva naseljenog u periodu 1948-1960. godine poslidica je odseljavanja mlađi naraštaja tog stanovništva u gradove, van pomenute dvi opštine, iz Vojvodine, pa i iz Srbije. Poslidnji talas migracija izmed 1991. i 2002. godine doprino je formiranju oko 17% sadašnjeg stanovništva 20 posmatrani naselja.

U kakom se odnosu analizirane demografske promine nalaze s etničkim sastavom stanovništva posmatrani 20 naselja? Rezultati analize korelacije (Pearsonovi koeficijenti), otkrivaje snagu i pravac povezanosti glavni etniciteta koji čine etničko-nacionalnu strukturu zajednice u kojoj se odvija život Bunjevaca i bunjevački Hrvata u Vojvodini. Najsnažniju uzajamnu pozitivnu korelaciju konstatujemo izmed Bunjevaca i bunjevački Hrvata (sa porastom udila Bunjevaca raste takođe udio Hrvata u ukupnom stanovništvu naselja, i obratno, koeficijent korelacije r=0,677 nuz p<0,001). Izmed rasporeda Bunjevaca i Madžara i obratno, mož se konstatovat relativno snažna negativna korelacija (r=-0,584 nuz p<0,001) a izmed bunjevački Hrvata i Srba i obratno (r=-0,511 nuz p<0,005) i Hrvata i Madžara i obratno (r=-0,510 nuz p<0,005) takođe snažna negativna korelacija. Test korelacije s ostalim etnicitetima nisu statistički pouzdani. Ovako utvrđene korelacije upućivaje samo na snagu i pravac povezanosti nastanjenosti posmatrani etniciteta al ne i na kvalitativna svojstva ti povezanosti (to zaktiva obaško produbljeno istraživanje).

Test korelacije omogućava pouzdano zaključivanje o povezanosti posmatrani etniciteta s nikim od navedeni demografski pokazatelja za 20 naselja važni za život i razvoj Bunjevaca i bunjevački Hrvata. Zastupljenost Bunjevaca u ukupnom stanovništvu naselja nalazi se u osridnjoj negativnoj korelaciji s godišnjom stopom rasta stanovništva (r=-0,476 nuz p<0,005), drugim ričima, što je udio Bunjevaca u stanovništvu naselja veći, tim je negativna godišnja stopa rasta tj. stopa opadanja ukupnog stanovništva naselja veća. Bunjevci doprinose usporavanju depopulacije u naseljima u kojima žive. Isto se mož kazat za Hrvate al je taj doprinos usporavanju depopulacije posridan, putom smanjivanja indeksa starenja (r=-0,562 nuz p<0,001). Srbi u analiziranim naseljima povezani su s rastućim stopama depopulacije, o čemu svidoči snažna pozitivna korelacija njevog udila u ukupnom stanovništvu posmatrani naselja s indeksom starenja (r=0,566 nuz p<0,001). Udio pripadnika ostali etniciteta u ukupnom stanovništvu naselja u kojima žive zajedno s Bunjevcima i bunjevačkim Hrvatima, takođe je povezan sa smanjivanjom depopulacije posridstvom osridnje snažne negativne korelacije s indeksom starenja (r=-0,488 nuz p<0,005). Udio Madžara u stanovništvu posmatrani 20 naselja se ne mož dovest u odnos korelacije s demografskim procesima od uticaja na Bunjevce i bunjevačke Hrvate.

Kad je rič o povezanosti etničkog sastava stanovništva 20 analizirani naselja i migracija stanovništva tokom poslednji 50 godina zapaža se osridnje snažna negativna korelacija izmed udila Bunjevaca i indeksa doseljavanja u pomenuta naselja u periodima 1948. do 2002. godine (r=-0,495 nuz p<0,005) i u periodu poslednji veliki migracija stanovništva 1991. i 2002. godine (r=-0,528 nuz p<0,005). Drugim ričima, što je udio Bunjevaca u naseljima veći, tim je indeks doseljavanja manji i obratno, u naseljima s manjim udilom Bunjevaca doseljavanja su više izražena. Kod bunjevački Hrvata, njeva veća zastupljenost u naseljima nalazi se u sridnje snažnoj pozitivnoj korelaciji s procentom autohtonog stanovništva (žive u naselju od rođenja, r=0,485 nuz p<0,005) ko i sridnje snažnoj negativnoj korelaciji s procentom stanovništva doseljenog u poslidnjem talasu migracija (r=-0,526 nuz p<0,005) ko i istoj takoj negativnoj korelaciji s indeksom (brzinom) doseljavanja izmed 1981. i 1991. (r=-0,475) i izmed 1991. i 2002. godine (r=-0,510). Ovi rezultati analize korelacije ukazivaje na statičnost i otpornost autohtonog stanovništva bunjevački Hrvata prema doseljavanju stanovništva iz drugi sridina. Imajuć u vidu podatak o snažnoj pozitivnoj korelaciji udila Srba u ukupnom stanovništvu posmatrani 20 naselja s procintom doseljenog stanovništva u periodu 1948. do 1960. godine (r=0,665 nuz p<0,001), mož se konstatovat veća otvorenost naselja s Bunjevcima, u poređenju s naseljima s bunjevačkim Hrvatima, prema doseljavanju srpskog stanovništva.

Detaljnija analiza povezanosti relativnog udila etnički skupina u ukupnom stanovništvu na demografske promine u 20 naselja s bunjevačkim stanovništvom, izvršena je priminom metoda višestruke linearne regresije. Procinjujuć pridiktivnu vridnost (pouzdanost pridviđanja) udila Bunjevaca, bunjevački Hrvata, Srba i ostali etniciteta u ukupnom stanovništvu ovi naselja (Madžare je statistički postupak formiranja modela povezanosti pridiktorski i kriterijski varijabli izostavio), konstatovano je da se taka pridviđanja mogu vršit u odnosu na tri demografska pokazatelja. Prvo, na indeks starenja stanovništva ovi naselja pozitivan, povećavajući uticaj se mož pridvidit ako u ukupnom stanovništvu raste udio Bunjevaca (beta koeficijent B=0,296) i Srba (B=0,416) a smanjivanje tog koeficijenta ako u stanovništvu raste udio Hrvata (B=-0,400) i ostali etniciteta (B=-0,373). Drugo, na udio doseljeni u periodu 1946. do 1960. godine u naseljima s bunjevačkim stanovništvom, negativan, smanjujući uticaj mož se pridvidit ako u stanovništvu naselja raste udio Bunjevaca (B=-0,221) i ostali etniciteta (B=-0,192) a pozitivan, povećavajući uticaj ako u stanovništvu raste udio Hrvata (B=0,473) i Srba

(B=0,806). Treće, na indeks (brzinu) doseljavanja u periodu 1991. do 2002. godine u naselja sa bunjevačkim stanovništvom, negativan, smanjujući uticaj mož se pridvidit ako u stanovništvu naselja raste udio Bunjevaca (B=-0,401), Hrvata (B=-0,538) i Srba (B=-0,155) a pozitivan, povećavajući uticaj ako u stanovništvu raste udio ostali etniciteta (B=0,547).

Prithodna analiza je statistički pouzdana i ona objašnjava 57% varijabiliteta tri statistički izdvojena pokazatelja demografski procesa u stanovništvu 20 naselja od značaja za život i razvoj vojvođanski Bunjevaca i bunjevački Hrvata.

Iz prithodni razmatranja naziru se odgovori na obadva istraživačka pitanja postavljena u uvodu: (1) depopulacija bunjevačkog stanovništva u Vojvodini je nesumnjiva i odvija se u povezanosti s demografskim procesom drugi etniciteta, posebno Srba, i (2) obadva etnička modaliteta bunjevačkog stanovništva suočena su sa zajedničkim generatorima depopulacije. Diskusija ovi nalaza empirijske analize data je u zaključnom odiljku ovog ogleda.

Obrazovni profil vojvođanski Bunjevaca

Obrazovni profil vojvođanskih Bunjevaca, spram popisa stanovništva Srbije 2002. godine, je u velikom neskladu s neophodnostima savrimenog društva znanja na kojem se temelji uspih pripadnika svake etničke skupine na tržištu rada i u konkurenciji kreativnosti u svim područjima društvene prakse, uključujuć posebno nauku, komunikacije (medije) i kontrolu političke i ekonomske moći. Podaci upozoravaje na zaostajanje vojvođanski Bunjevaca u pogledu nivoa škulskog obrazovanja za većinom drugi etniciteta ove Pokrajine, s izuzetkom Madžara, koji su u sličnom položaju.

Osnovno obrazovanje je kod Bunjevaca natprosično zastupljeno (28%), ko i kod vojvođanski Madžara (29,84%); za Vojvodinu je prosik stanovništva s ovim najnižim nivoom škulskog obrazovanja 24,89%. Čak 23% Bunjevaca je s nepotpunim osnovnim obrazovanjom (4. do 7. razreda osnovne škule); to je znatno iznad prosika ove obrazovne kategorije u Vojvodini (14,37%). U ovoj poslidnjoj obrazovnoj kategoriji vojvođanski Hrvati su u povoljnijem položaju (samo 18,55%). Bunjevci su u nepovoljnijem položaju i u obrazovnoj kategoriji sridnje obrazovanog stanovništva: ima ji tog nivoa škulske spreme 38,66% nasuprot vojvođanskom prosiku od 43,93%. U poređenju sa većinskim srpskim stanovništvom (46,6%) Vojvodine Bunjevci, slično ko i Madžari (37,29%), znatno zaostaju. Bunjevci se orijentišu na škulovanje u stručnim škulama u dvogodišnjem i trogodišnjem trajanju (18,63%). Karakteristično je da su najmanje od svi posmatrani etnički i nacionalni skupina Vojvodine Bunjevci orijentisani prema škulovanju u gimnazijama (2%). Bunjevci također zaostaju u škulovanju u sridnjim stručnim škulama (17,31%). Najnepovoljniji je položaj Bunjevaca u pogledu škulovanja na nivou višeg (2,97%) i visokog obrazovanja (2,62%); u ovom poslidnjem zaostaju za svim drugim etničkim i nacionalnim skupinama vojvođanskog stanovništva (prosik za Vojvodinu je 5,18%),

Kaki je položaj Bunjevaca, ko komponente etničke strukture Vojvodine, u odnosima uspostavljanja opšteg obrazovnog nivoa ove Pokrajine? Uvid u rezultate analize višestruke linearne regresije primenjene na podatke popisa stanovništva Vojvodine po nivou obrazovanja iz 2002. godine omogućava odgovor na ovo pitanje.

Kada je rič o ženskom stanovništvu Vojvodine, bunjevački etnicitet je u pogledu doprinosa opštem nivou obrazovanja (B=-0,002), ko i Hrvati (B=0,016), u velikom zaostajanju za srpskim stanovništvom (B=0,735). Još izrazitije je zaostajanje Bunjevaca (B=-0,198) i Hrvata (B=-0,059) za većinskim srpskim stanovništvom (B=0,896) u determinisanju opšteg nivoa obrazovanja muškog stanovništva Vojvodine. Iako u cilini u nezavidnom položaju ko faktor postizanja obrazovne konkurentnosti stanovništva Vojvodine, žensko bunjevačko stanovništvo je uspišnije prilagođeno zaktivima konkurencije na tržištu kvalifikovanog, naučno utemeljenog rada. Nedovoljan obrazovni nivo muškog bunjevačkog stanovništva doprinosi snižavanju opšteg obrazovnog nivoa vojvođanskog stanovništva.

(Nastaviće se ...)

BUNJEVAČKA NARODNA PRIPOVITKA

Ko je najvirniji

Jedared jedan čovik očo u šumu da napila i nasiče drva za ogriv. Jesapi on: **Iđem ja sad dok je lipo vrime, pa kad se zaladi da imamo šta ložit**. Kad se umorio sio na travu da se malo odmori. U šumi tišina, nigdi nikog, kad jedared izmed drva primeti da kogod iđe. Kad on bolje pogleda a to kralj iđe lovit kojikako zvirenje, drži pušku. Čovik vidi da mu se približio jedan kurjak. Čovik vikne: **Svitla kruno kralju, kurjak će vas!** Kralj se okrene, potegne pušku pa ubije kurjaka, pa kaže čoviku: **Fala ti dobri čovče što si mi spasio život. Da ti nisi viknio, kurjak bi mene pojo. Sad nemam novaca kod mene da ti platim, već dođi sutra ode u isto vrime ja ću ti donet tušta novaca što si mi život spasio, samo povedi s tobom onog ko ti je najvirniji**. Čovik ode kući pa se niki snuždi i stalno mu se vrti u glavi ko mu je najvirniji. Imo je brata, setstru, ženu i dobri drugova. Žena to primeti, pa ga pita: **Šta je tebi? Šta si taki nesvoljan?** A on onda sve ispripovida ženi šta se trevilo: **Pa sad gustiram ko mi je najvirniji**. Kad je žena to čula nika se nakostrušila, našla se uvriđena, pa zagrajila: **Ja sam ti žena, valjda sam ti ja najvirnija! A da nemaš moždar kaku švalerku koja ti je virnija? Već povedi mene jel nećeš ni ti ić. Ajd dobro, kaže čovik**. Sutradan odu on i žena na to misto, pa sidnu na travu i čekaje kralja. Čovik je bio umoran pa zaspe, kad jedared evo kralja. Žena pokaže rukom da ne budi čovika već nek dođe bliže. Kralj joj kaže: **Evo ti nož pa ubi čovika, a ja ću te onda uzet za ženu**. Žena mu poviruje, uzme nož i zamane da ubije čovika a kralj vikne: **Čovče, pazi žena će te ubit!** Čovik se probudi i vidi da ga žena tila ubit. Kralj onda kaže: **Ti si meni spasijo život, a ja tebi, pa nikom ništa. Nisi me poslušo. Da si dovo ko ti je najvirniji davo bi ti toliko tušta novaca da ne bi moro radit dok si živ**. Čovik se onda zagleda pa pita kralja: **A koga sam to tribo povest?** Kralj mu kaže: **Kera. Da si dovo kera on kad bi me vidio zalajo bi, a ti bi se probudio. A lipo sam ti kazo da povedeš onog ko ti je najvirniji!**

Ispripovidala:
Ana Vojnić Kortmiš

SANDRA I IVAN ROMAK ŽIVE NA MODERNIZOVANOM STAROM SALAŠU

Salaš mora imat dušu

Majkin i bićin stari salaš posto je moderan i dotiran, al sa dugačkom pripovitkom iza sebe, udoban dom za porodicu Romak. Sve su postigli svojim radom, od jutra do mraka, a i ostalo je još dosta posla

Sandra i Ivan Romak na salašu u Maloj Pešti žive od početka braka, već 14 godina, di se rodilo i njevo dvoje dice, Srđan i Mario. Još uvik su mladi, vole na salašu, žive jednim drugačijim, modernim životom, al istovrimeno čuvajuć tradicije kadgodašnjeg života. Sandru, 34-godišnju mladu ženu, upoznali smo nikoliko nedilja prija ovog razgovora kad je na riči jedne žene da je rođena na salašu i da se tog ne stidi, kazala da je i ona rođena na salašu, al i da živi na salašu, i da se ni tog ne stidi.

Privukla je našu pažnju i, evo, sad smo na tom salašu koji je naslidila od baće i majke. Bio je to tipičan stari salaš sa sobom, čistom sobom, kućom i ambetušom. Danas je priopravljen i doziđan, ima tri sobe, kujnu, kupatilo i garderobu. Nije još sve gotovo, al Ivica i Sandra su ponosni da su sa malo novaca a puno svog rada napravili sebi udoban dom.

U dičijoj sobi troipogodišnji Mario i trinajstogodišnji Srđan side za kompjuterom. Ivica je upravo došo s posla iz „Severa" di radi ko metalostrugar, a Sandra je prikinila svoje domaćinske poslove da bi sila s nama. Sidimo u dnevnom boravku di je ugaona garnitura, koju je, kaže, dobila od mame, i stari dolaf lipo priuređen, koji je dobila od stričeva, i ne zna ni koliko je star. Kaže, tu još triba stvari, al kad bude novaca, no neće pritiravat. Kujnu još nije uredila, i to će kad bude novaca, zasad je dobra litnja kujna. Potpuno su uređeni dičija i spavaća soba, ko i kupatilo. Svud doli laminat, a ispod prozora radijatori. Lipo, udobno, mirno a oko vas kuruzi i žito.

Sandra je tokom bombardovanja 1999. godine rišila ostavit poso medicinske sestre u bolnici, jel joj je bilo strašno ostavit sina digod na čuvanje, a i nije imala di, mama je radila, a jaslica u Maloj Pešti nema. Do Đurđina ima dva, a do Starog Žednika šest kilometeri.

Mislila sam, ostaću kod kuće, pa ćemo muž i ja radit niki poso. Muž je bio s malom platom, a ja kod kuće. Onda smo još u jeku bombardovanja kupili sedam prasica. Sotim smo počeli, a ja sam uzela drugima pravit torte. Sa svinjama se bavimo i danas. Kad smo doselili, prvo smo osposobili jednu prostoriju, tamo u litnjoj kujni, pa onda napravili kupatilo. Kad se rodilo prvo dite i ja pristala radit odna se ništa nije radilo na kući. Al od čega se moralo živit, pa smo opravili svinjak. Šporovali smo na sebi i na svemu mogućem – priča Sandra.

Nije to bila samo ideja, neg jedini način kako da dođemo do novaca. Počelo je tako da moramo imat šta ist, a onda i da se ne pripuštiš već radiš što možeš. Moji roditelji, koji tu žive blizo nas, imadu zemlje pa nam pomažu, dobijemo dio kuruza za stočnu ranu, a ostalo mi kupujemo. Puno su nam pomogli i u podizanju kuće.

Prija dvi godine bračni par Romak je doziđo stari salaš i počo ga uređivat.

Zdravo je puno godina tribalo da ušparamo. Više i ne računam, al mislim da smo mogli manju kuću kupit u selu, a možda i niki manji stan u gradu. No, ovo je sad kako smo mi želili da bude. Triba uredit još kujnu. Zadovoljni smo, zimi je lako zagrijat, naročito taj stari dio kuće od nabijanice, a liti je unutra ladnije bar osam stepeni neg napolju. Salaš je zdravo dobro postavljen, severna strana nema otvora, na to su naši stari zdravo gledali. Kad sam čitala o pravilima feng-šuija, puno stvari se poklapa sotim starim načinom uređenja naši salaša.

Sandrin hobi je uređenje kuće, a ima i smisla za to. Zato su ona i Ivica puno tog improvizovali dok su uređivali svoju kuću i nastojali da zadrže duv stare kuće. Tako nisu uvažili priporuku da ugrade plastične prozore, neg su kupili drvene, a laminat je ipak morao bit plastični, jel nije bilo novaca za parket. Al, Sandra ga je nuz muževljevu pomoć sama postavila. Brez tepiha je, jel obadva sina imadu astmu i prašina njim smeta.

Nikad ne bi prodala ovaj salaš, on ima svoju pripovitku. Tu su živili moji i to mi je važno. Na ovom salašu su ljudi umirali, rađali se, i mi dalje živimo tu. Tamo di je naša spavaća soba bila je soba moje majke i baće u njoj je

on i umro. Meni to ne smeta i nije me stra. To je potpuno prirodno. Taj kadgodašnji i sadašnji život je duša salaša.

Ivan je iz Đurđina, i kako kaže, udo se u Malu Peštu. Svako jutro ustaje u četri sata da bi stigo na šest na poso u „Sever", a vraća se u tri jel u pet ako radi produženo. Kad radi poslipodnevnu sminu kreće u 12, a vraća se oko ponoći. Kad dođe kući, iako je Sandra dosta posla odradila, i njega čeka puno tog.

Nije ovo više onaj život na salašu ko kadgod, da tu živi nikoliko generacija i da se drži puno stoke, puno zemlje. Sad porodica ostaje sama i snalaze se ko kako. Mi na primer, nemamo puno zemlje, pa ja moram radit i u fabriki. Računali smo, ovi 20 iljada dinara plate nije puno, al cigurno je, a dal ćeš prodat svinje i po kojoj cini već nije. Zadovoljan sam s onim što smo dosad uradili – kaže Ivan i zatim on i Sandra nabrajaje šta sve još triba dotirat: **izbetonirat trotoar jel grad to ode ne radi, a pošto imadu privatnu lektričnu leniju onda ti 200 metari linije do salaša moraje sami metnit u zemlju, a i ne znadu koliko će ji koštat al biće skupo cigurno. Od asfalta do salaša su sami prija dvi godine nasipali put da više ne gaze blato i ne prisvlače obuću kod izlaza na put.**

Ivan izlazi napolje poradit poso, a onda mu dolaze i gosti. Prija tog su i sinovi očli do majke, koja je tu blizo, a sad ko penzioner mož više vrimena posvetit unučadima. Sandra za sina Srđana kaže da zdravo voli salaš, čak je kazo da mu je žavo što su ga priuredili. Nije odličan đak, kaže Sandra, pa će vi-rovatno i ostat na salašu. Voli zem-lju i traktor, a želja mu je da završi za automehaničara. Mlađi sin je ja-ko živ i zdravo voli kompjuter i još je zdravo mali da bi znavo šta će bit kad naraste.

Nas na salašu već ljudi u selu ne mogu svatit, jel na dva metera od kuće njim je trotoar, i svi komunalni problemi se grupno rišavaju. Imadu gradsku vodu, a nama kad nestane vode moramo popravljat bunar. Kad nestane struje nema ni vode. U svemu se moramo oslonit sami na sebe. Onaj ko mož upravljat salašom taj je pravi majstor – divani Sandra.

Tako Sandra radi puno muški poslova kod kuće dok se Ivan ne vrati s posla. Drugačlije se ne bi stiglo. Al, kad odu u varoš ona je dotirana ko i svaka mlada žena, ko i njezin muž i dica, i niko ne bi kazo, kako ona kaže, da smo donedvano živili u starom salašu, ložili u banju peć u kojoj sam pekla drugima torte, da ranim svinje i idemo po blatu.

Puno nji iz moje generacije cigurno ne bi pristalo na to. A meni je sve ovo nikako normalno, jel sam od oni koji vole držat život u svojim rukama – komentariše Sandra.

Farma svinja Romakovi je mala, al ne smidu uć u veće kredite i proširit proizvodnju, jel situacija se minja, pa proizvođač nije ciguran dal će zaradit jel izgubit.

I zbog novaca i zbog svakodnevnog posla na salašu ne iđu na godišnje odmore. Bili su jedared, prija pet godina. Sandra kaže da joj je žavo tog novca jel toliko tog još triba napravit na salašu. A i misli da je na salašu odmor najbolji.

Kasnije u razgovoru saznajemo da je posli rođenja drugog diteta bila dosta bolesna, dugo nisu znali šta joj je, i jedno vrime nije mogla ni radit. Sad je sve dobro, naučila je da triba malo i odmarat i da je porodica najvažnija, a sve ostalo koliko se stigne.

Imam bašču, al ne sadim baš sve, štogod i kupim, a i piliće ne odranjivam svake godine. Kupimo. A i ne ranimo se ko kadgod naši stari, gledam da idemo zdravo i da bude kuvanog, al volim i sva ona stara ila koja se uklapaje u to. Dosta tog sam naučila od moje majke da skuvam, jel moja mama je radila u sminama u gradu. Sićam se da je za vrime božićni praznika uvik morala na inventar. Zato sam kuvat naučila još u petom razredu – dio je priče koju nam je ispripovidala Sandra, o sebi i svojoj porodici na salašu.

B. E.

BUNJEVAČKA NARODNA PRIPOVITKA

Žena privarila vraga

Tako bili jedared jedan čovik i jedna žena. Živili su oni u miru i slogi. Čovik je svaki dan išo radit u šumu, a žena je ostajala kod kuće. Žena je bila zdravo lipa pa je čovik počo sumnjat da ga žena slučajno ne vara. Tako jedared kad je siko granje uvati jednog vraga dok je spavo. Vrag se stane čoviku molit da ga pušti. Čovik kaže: **Puštiću te ako uspiješ moju ženu privarit**. Onda vrag kaže: **Metni me u bocu i odnesi kući pa metni na astal, a ženi zapriti da bocu ne dira ni slučajno, a ti digod otiđi da ne bidneš kod kuće. Žena će doć da vidi šta je u boci pa kad bocu otvori ja ću iz nje izać ko zdravo lip momak. Ti kad dođeš kući vidićeš da me nema u boci. Onda ćeš moć ženi prigovarat kako nije virna, kako te vara ko i ovo s bocom**. Tako je i bilo. On strpa vraga u bocu, odnese kući pa kaže ženi: **Ova boca nek stoji na astalu dok se ja ne vratim. Pa ako je samo dirneš ja ću poznat i vidiću koliko si mi virna**. Žena je samo ćutila i slušala. Ujtru dan čovik ode opet sić drva a žena ostane kod kuće. Uđe ona u sobu da pogleda bocu i zdravo se začudi. Boca je bila sad crvena, sad plava, sad zelena, sad žuta. Ona je uzme u ruku a boca se učini skroz prazna. Ona ostavi bocu a boca opet ko i malopre minja boje, a kad je uzme u ruku učini joj se prazna. Tako je žena triput ulazila, a boca furtom minja boje. Vidi to žena pa se počme misliti jel da otvori bocu jel da ne otvori. Onad se siti šta joj je čovik kazo da bocu ne dira. Sad joj se boca učini još lipča, ko zlatna i srebrna. Savlada je ženska radoznalost i otvori bocu. Čim je otvorila štogod iz nje iskoči, a prid njom se stvori jedan zdravo lip mladić. Žena se zdravo začudi pa ga pita: **Ko si ti i di si dosad bio?** A vrag kaže da je bio u boci. Žena mu kaže: **Ja ne virujem da si ti mogo uć u bocu**. Vrag kaže: Jesam, a žena će : **Ja to ne virujem dok svojim očima ne vidim**. Vrag kaže: **E pa vidićeš da možem uć u bocu**. Čim je vrag ušo, žena brzo bocu začepila a vrag je osto u boci. E onda je vrag stane nagovarat da opet otvori pa da vidi šta je sad u boci. Žena više nije tila ni slušat, već izađe i ode radit svoj poso a vrag ostane u boci. Kad je čovik došo kući oma pogleda bocu i kad je vidio da je vrag u boci i da je žena održala virnost, bilo mu je drago. Nije više sumnjo ni da ga žena vara. I posli tog su živili u još većoj slogi.

A. V. K.

LENDUPIN POSO (I DIO)

Čeljade usput

U vrime kad se ovo trevilo, sridinom trideseti godina XX vika, važio je starovinski adet da ljudi jedni drugima nazovu Faljnis bilo di da se nađu: u varoši, selu, na putu, u ataru ... , kako su kazali triba svakom čeljadetu nazvat Faljen Isus, (Faljnis), a red je da mu se odzove bilo s Uvik faljen bio, el Amen uvik, el U vike vikova. A kad je kogod išo na kolima i putom sustigo čeljade koje je tabanalo, bio je adet da kočijaš s kolima stane i dotičnom ponudi: Oćetel da Vas ponesem, iako ga možda dotleg nikad nije vidio. Na pozvanom je bilo oćel sist na kola el će dalje tabanat. Tako se ponašo svaki kočijaš na putu, kad je na kolima imo mista di će mu sist pozvano čeljade.

Žena na putu

Jednog vrilog litnjeg posli podna kad smo se na kolima vraćali iz varoši na salaš u Đurđinu, na Kapunji di subatičko-bajmačka anta dili ta dva atara, stigli smo ženu koja je tabanala prašnjavom stazom za Bajmak. Po adetu dida su zaustavili konje, nazvali ženi Faljnis, a posli njezinog Amen uvik pitali su je: Da Vas ponesemo. Na njezino, Pa ako baš oćete, časkom je zakoracila na vitinu, popela se na kola i sila na sic nuz majku, didi i meni iza leđa, i oma je počela divan. Nije dočekala, da je po ondašnjem adetu dida najpre pitaju Kako se piše i kud Bogda.

Naši preci su bili bogoljubni, to su isticali i u svakidašnjem divanu, zato nikad nisu kazali, Di ćeš ,il Kud ćeš, tako pitanje su zaminili s Kud Bogdaš, a uzričicom ako Bog da, počimali su svaku ričenicu kad su obećali da će štogod uradit, digod otić itd. Zato nam je bilo malo čudno kad se oma latila zapitkivat didu i majku: Otkaleg ste, kako se pišete... a kad su joj dida kazali da je iz đurđinskog Stantićevog šora i da se prdači Šilar, počela je divan, kako je posli ispalo, ko da joj kašika pala u med.

Dida i ja smo na pridnjem sicu čuli samo nerazgovitno ženin glas, furtom je mlela, ko kad tica kovač udara kljunom po suvoj kori drveta, kanda se nije mogla zaustavit. Od klepetanja kola mi naprid baš nismo mogli razabrat o čem je pripovidala, jel joj je majka samo pokatkad i ukratko odgovarala, a ona je koješta zapitkivala. Malko se otego dolazak do skrećanja prema Đurđinu, do atarskog puta kod Bagijinog salaša, kudan smo litnjim putom skrećali u Stantićov šor, di trojanica dili subatičko-bajmački i pačirski atar. Dida su najpre svratili na čašu vina u usputnu mijanu Milana Zeca u Mišićevu, kako su kazali, da sperem pra s grla, iako je u takoj priliki kočijaš najčšće zaustavljanje prid mijanom obrazložio otprilike, odmoriću malo konje. A kad se u mijani trevi poznanik onda je adet da se i s njim popije jedna-dvi el više čaša vina. S didom sam i ja ušo u mijanu pa su mi dida zapovidili čašu sode, onda nuz kabezo jedino brezalkoholno piće. Kako je posli ispalo to je pasiralo i ženi jel je imala više vrimena za pripovidanje, bolje je kazat zapitkivanje. Kad smo na poslitku krenili dalje od mijane, časkom smo privalili put do atarskog puta u Đurđin di su dida zaustavili konje. Žena je okoprcno sašla s kola, zafalila se majki na divanu i didi što je pono na kolima, oprostila se uobičajenim fala lipo i zbogom, odtabanala je zadovoljna za Bajmak, tako da su joj papuče sve pucale pod petom.

Divan o divojki iz šora

Za manje od sat vrimena došli smo na salaš, ispregli konje i puštili ji na ledinu da pasu, kola smo raspremili i odvukli pod naslam, sa se sprali pra i posli namirivanja, sili smo večerat za astal ispod ora.

Po adetu, kad je kogod bio na hetiji el poslom u varoši, on je obično za astalom, kad su sva čeljad zajedno, ispripovido šta ima novog, kake je visti dozno. Tako su za večerom dida i majka čeljadima pripovidali šta ima novog u varoši, koga su vidili, ko je koga pozdravio, a majka su ispripovidali da smo poneli jednu ženu odrišenog jezika koja je pripovidala ko kaka blebetuša. Kako su majka pripričavali njezin divan, moja teta Tereska je časkom razabrala da je rič o lendupi Roski Kolarovoj, matoroj divojki iz bajmačke Paprenjače, s kojom se ona dobro znala.

Po tom kako se kobajage raspitivala o našem komšiluku, da bi majku navukla na divan o divojki iz našeg šora, za astalom su razabrali da je rič o Anici, našoj malo daljoj komšinci. Rosku nije tribalo upućivat u naš komšiluk, dobro je znala salaše, ljude i ko je kaki, jel je naš šor salaša u Đurđinu bio najbliži Bajmaku, a kad je bila mlađa radila je ris, išla je s mamom prat košulje i mazat krečom po salašima našeg šora.

Majka su pripovidali kako je Roska najpre počela tarmat Anicu, te kako se pripovida da je takog stvora da je furtom na krivo nasađena, a kad je zasvrbi nos časkom se uzjoguni. Jeste da je ona fajinska, al šta to vridi kad se pripovida da je iz prandavog salaša, a njezin baćo se jedared, kad je malo popio, tužio na nju u bajmačkoj Lucovoj mijani.

Roska je Anicu tarmala svačim šta joj palo na pamet, jedva da se zaustavila s takim divanom. Majki baš nije bilo pravo kako je Roska tako pakosno istarmala Anicu, da je ispalo ko da za nju triba kazat: vridna je ko dolnji žrvanj, zato su se majka latili da isprave Roskinu zabludu.

Iz majkinog divana smo razabrali da Roski nisu dali puta, jel nije baš tako kako se pripovida, a ako se o njoj digod tako pripovida onda je to pakosna plećka, a pravu istinu o njoj najbolje znadu žene s kojima se komšija. Majka su uputili Rosku da čuje ono šta se o Anici zna u šoru: ona je zdravo vridna reduša, a kad poradi kućevne poslove lati se i poslova stanarice koji su joj išli od ruke. Iako je mlada, žene iz šora uveliko pripovidaju kako su joj se dobro izlegle kvočke, rad čeg joj je baćo nuz kokošinjac obaško napravio prošćan koternjak za patke, koje su s lakoćom i jeptino odranjivali jel njim je ledina udarala u do. Salaš na takom mistu je od velike hasne jel je podesan za odranjivanje gusaka i još više pataka. Pripovidalo se da je baćo Anicu falio na sva usta kako je za ris lipo sredila tavan, na kojeg će istresat ovršeno žito, okrpila je probušene i poderane džakove, spremila se da za baćom rukoveta u risu. Nuz sve to kad je bila dospivena šlingovala je štafir. Prava je istina da je Anica taka divojka kakoj nema para.

Nije ni čudo da je Anica bila na dobrom glasu jel joj je mater dosta rđava, katkad je padala u krevet, pati se sa stomakom, a doktor kaže da nije kužne bole, pa se ne triba bojat da će joj se od tog razbolit dica. Rad takog materinog zdravlja na Anicu je palo kućno slime. Nuz kućevne poslove starala se i o troje manje dice. Mož se kazat da je skoro sasvim odminila mater.

Žene su u šoru pripovidale da će Anica, ko svaka taka divojka, pasirat u svaku kuću, pa i velik domazluk, jel je zdravo čista, zna svašta radit i tako o njoj sve najlipče, a to više vridi od nikoliko lanaca zemlje. Zna se da ona neće od baće tušta talovat, al mož to čekat od imućnog strica adumca, koji izgleda neće dugo vuć opaku bolu. Zato Anica vridi ko kaka risoškinja, pa neće bit zaprike da se uda, već će i ona moć izbirat za kog će poć, niko joj ne mož nać ozbiljno pomanjkanje, a nuz to je iz bogoljubne obitelji. Jeto, ona je takog stvora

da je poželjna u svaku slašarsku familiju.

Anica prid rukovanjem

Već se uveliko pripovidalo da Anicu triba uskoro da zapiju, da rakijare donesu rakiju posli koje bi se dogovarili o rukovanju, al valjda momkovi još malko oklivaju, jel je on zdravo gazdačak, a Anica baš neće toliko talovat koliko se očekiva od buduće snaje koja dolazi u velik gazdaluk.

Momkovi roditelji Bikovčani malo su znali o Anici i njezinoj familiji, a nije red da se oni raspituju o njoj i njezinim roditeljima, pa su se latili da njim lendupa dozna šta ji zanima, da ji ona uputi kaka je Anica i njezina obitelj. Ako će već sina oženit, momka na velikom glasu, red je i da unaprid znadu ko će njim bit snaja, dal je vridna, kakog je zdravlja, kaka je reduša i stanarica, kaki su joj roditelji, napose kaka joj je mater. Po tom se da ocinit dal se vridi spreteljit s takom obitelji, jel se od pamtivika zna da će dica većinom bit onaka kako ji odrane u familiji. Tako su najčešće postupali imućniji roditelji, kad nisu ništa znali o budućim preteljima, čije će dite talovat dobrim manje neg što priliči kad će se udomit u gazdačkiju obitelj. Koliko je bilo važno roditeljima da dite što bolje udome toliko njim je bilo i važno da su pretelji tilom i dušom zdrava čeljad, jel se nikad ne zna na koga će se izmetnit dica. Starije je život naučio da posađeno sime posli donosi rod, a kaki će on bit najviše zavisi od simena, jel se po starovinskom kontanju sav rod koji će ocele rodit u današnjem je simenu.

Momkovi su od Roske doznali kaka je Anica, kaka joj je obitelj i kako žive. Pomišljali su i na to šta će se desit ako joj mater umre u vrime rukovanja, ono bi bilo valjano, a od časti rad kajanja ne bi bilo ništa, jel su po ondašnjem adetu dica oca i mater kajali godinu dana. Dok kaju u tom vrimenu u njevoj obitelji ne mož bit veselja sa svirkom, pa ni svatova.

Momkovi roditelji nisu mislili na najgore i ne dugo zatim zapili su Anicu, iako je s momkom pošla na velikom prelu na Marin. Kad je rič o takoj divojki onda se ne oklива.

(Ode u opisu stvarnog događaja spominjana imena sam izmislio rad živi potomaka.)

(Nastavak slidi...)

A. Stantić

PRIPOVITKE IZ BUDŽAKA

„Nije ti valjda krava stala na nogu"

Kad se kogod zdravo žuri, a ne čeka već krene priko reda, el se gura u redu, a drugi ocini da se dotični zabadavad žuri, obično ga opomine: „Kud se žuriš nije ti valjda krava stala na nogu?"

Valjda nema nijednog vrimešnog salašara koji nije iskusio šta znače ove riči i zašto se baš spominje kako je to kad kome krava, el druga rogata marva, stane na nogu. Kad se to desi onda je jedina opravdana prilika da se mora žurit, što prija se retosiljat patalije „na vrat-na nos", kako su kazali, a jevo zašto.

Govedar sa svršenom „škulom života" zna kako triba uć med marvu, osobito med krave da ji narani el pomuze. Kad se nakani da uđe med jednu nuz drugu kravu najpre njim se mora javit i med nji zakoracit s podignutim laktovima. Zašto tako? Ako kogod proba uć drugačije med dvi krave, ako ga nisu spazile, lako se mož trevit da se jedna od nji umisto od njeg hartukne na njeg, stane mu na nogu. Kome se to desi, a meni jeste samo jedared, kad stopalo odozgor priputе papci, recimo krave od 600 kila, onda jedna noga pripuša teret oko 150 kila, a stražnja malko više. Tako čeljade onda umisto zvizda na nebu vidi Kumovu slamu (Mlični put), a da se retosilja jada vikom natira kravu da se hartukne, onda ona najpre digne jednu nogu i još više poveća teret nogom po stopalu. Na to ritko izostane sočna pcovka.

Pitanje: zašto je marva čeljadetu stala na nogu? Zato jel ga nije vidila, a njoj je baš svedno dal će se hartuknit livo el desno. Zašto? Zato što je marva. Ona to ne svaća jel je jad na drugom! Otaleg je nastala iskušena i mudra opomina onom ko se zdravo žuri: „Di se tako žuriš, nije ti valjda krava stala na nogu?"

Nažalost, oni koje su odranili Austro-ugari, pa još kad su svršili škulu života na salašu, a iskusili marvine papke na svojoj nogi i pomalo na prstima, danas često moraje opominjat dvonožnu marvu na red.

* * *

Ovo su med tolikim očiti primeri zašto je narod, koji je ode odrasto, nadio ime marva čeljadetu koje ćuti, el se nerazumno, neljucki ponaša. Iako nam je jezik bogat ričima kojima tako čeljade možmo zvat, na priliklu: glupav, blendav (blesav), budalast, neotesan, đubre, zjalav, zatucan, (h)ardalav, „treću noć nedočuvan*", ne zna reda, udaren mokrom krpom, fali mu daska u glavi, i sl....

Svaku od ovi riči mož zaminit rič m a r v a.

Za razliku od ljudske marve, od četvoronožne marve ima više hasne: radi, daje mliko, pravi đubre (stajnjak), a kad je zakolju od nje izhasniraju ama baš sve: meso, kožu, košćure, dlaku, rožnate dilove: rogove i papke, a nuz sve to mož je compovom naučit da se zna hartuknit.

* * *

Odlomak iz divana koji se čuo u velikoj dernici (klanici):

- Imate l' marve? pita znatiželjan.

- Imamo, al nije sva za klanje! huncucki kaže domaćin.

A. Stantić

STARITI NA BOLJI NAČIN

Kako uspešno stariti?

U demografskim studijama o starosti stanovništva sve se više govori o rastu broja starih ljudi u ukupnoj populaciji. Pa ipak, o starima i njihovim problemima se nedovoljno brine i govori. Čak se i profesionalci radije opredeljuju za probleme vezane za rani razvoj, detinjstvo i mladost. A kada se i govori o starosti ima dosta neznanja, netačnosti, predrasuda pogotovo

Najčešće se misli da su stari slični deci, da uz starost nužno ide bolest, da je starost teška i ružna, da su stari odživeli svoje pa nas sad nerviraju u autobusu, u prodavnici, u redu u banci... Takođe se veruje da sa godinama opada inteligencija, da su stari zaboravni pa pričaju jedno isto po nekoliko puta, jer su zaboravili da su to već rekli, da su bez emocija, sumnjičavi, rigidni, „teški", dosadni i uglavnom suvišni i na teretui sebi i drugima. Dosta toga se uopštava i ne vodi se računa o prirodnim, normalnim i individualnim razlikama i promenama u starosti kao i u svakom drugom životnom periodu.

Pre svega, ljudi različito stare. Kako će ko stariti zavisi od mnogih stvari, opšteg zdravlja, očuvanosti nervnog sistema, socijalnog stanja a najviše od osobina ličnosti. Optimisti, vedri i aktivni ljudi se ne opterećuju svojim godinama, broje ih samo oni koji nemaju šta drugo da rade. Neko se već sa trideset oseća starim, dok su drugi mladi duhom i u osamdesetoj.

Verovanje da sa godinama opadaju intelektualne sposobnosti je samo donekle tačno, jer u psihologiji se smatra da se inteligencija razvija do 25., nakon čega postepeno opada, ali ne u tolikoj merida dezavuište starost. Zapravo, kod starih ljudi se ne radi toliko o opadanju inteligencije koliko o brzini reagovanja. Oni sporije misle i reaguju, čvrsto se drže onog što znaju i što su naučili, teško prihvataju novine i promene zbog čega se smatraju rigidnim.

Netačno je i verovanje da stari ljudi nemaju emocija, naprotiv neke emocije u starosti su izraženije posebno potreba za ljubavlju, pažnjom, pripadnošću. Štaviše, druženje i ljubav za stare ljude postaju najvažniji, to je potvrda njihovog ljudskog dostojanstva, emocionalne stabilnosti i socijalne sigurnosti, jer čovek dokle god je živ ima potrebu za radom, druženjem, ljubavlju, podrškom i priznanjem.

Često se govori da je kod starih izražen strah od smrti, međutim novija istraživanja pokazuju da taj strah postoji kod svih ljudi, ali godinama on postepeno opada jer se smrt kao deo života polako prihvata i čovek se miri sa tom činjenicom.

Sve u svemu, starost ne mora da znači nužno i bolest niti funkcionalnu onesposobljenost. Uspešno stariti znači živeti, pri čemu je akcenat na pravilnoj ishrani, stalnoj psihičkoj i fizičkoj aktivnosti. Skeptici sumnjaju u takvu mogućnost, ali sve više vedrih i aktivnih baka i deka ulivaju nadu da se može i uspešno stariti. Koliko je samo u istoriji bilo ljudi koji su u svojim poznim godinama stvarali svoja najbolja dela. Grčki filozofi su živeli preko 70 godina u vreme kada se prosečan ljudski vek bio 30. Poznato je je da su veliki mislioci, Platon, Sokrat, Seneka svoja najbolja dela stvarali u starosti. Mikelanđelo, Ticijan, naš Milan Konjović su slikali do duboko u starost. Stalna mentalna aktivnost ih je držala i podsticala.

Prema tome, starost ne mora da bude tragičan događaj. To je deo našeg života koji kao i svaki drugi životni period ima i dobre i loše strane. Kažu da u mladosti učimo a u starosti razumemo. U vezi sa tim stoji činjenica da nam priroda daje lice kada imamo dvadeset, oblikuje ga u tridesetoj a u šezdesetoj imamo lice kakvo zaslužujemo...

Najzad svi se moramo suočiti sa činjenicom da starimo već od prvog dana svog rođenja i da je starenje neminovnost ali ne i nužno zlo. Pri tom, kako je napisao Jovan Dučić: „Treba imati mnogo mudrosti pa znati stariti bez ružnoće, bez pakosti i bez tuge – tri kobne stvari koje idu zajedno". I najzad, svako doba može da bude očaravajuće ako stvarno i aktivno učestvujemo u njemu, odnosno, ako uvek nešto želimo i nečemu stremimo. Čovek počinje da stari onda kada prestane da sanja i izgubi zanimanje za život.

Desa Kujundžić

NE STARIMO SVI ISTO

Pre svega, ljudi različito stare. Kako će ko stariti zavisi od mnogih stvari, opšteg zdravlja, očuvanosti nervnog sistema, socijalnog stanja a najviše od osobina ličnosti. Optimisti, vedri i aktivni ljudi se ne opterećuju svojim godinama, broje ih samo oni koji nemaju šta drugo da rade. Neko se već sa trideset osećа starim, dok su drugi mladi duhom i u osamdesetoj.

Često se govori da je kod starih izražen strah od smrti, međutim novija istraživanja pokazuju da taj strah postoji kod svih ljudi, ali godinama on postepeno opada jer se smrt kao deo života polako prihvata i čovek se miri sa tom činjenicom.

LUCERKA OBEZBIĐIVA VRIDNE PROTEINE ZA IZRANU STOKE

Briga o usivima

Tokom vegetacije pšenica oboliva od pepelnice, rđe, pigavosti lista, fuzarioza i drugi bolesti koje pri intenzivnom razvoju mogu umanjit prinos 20 do 30% i više

Pepelnica pšenice

Raširena je na poljima di se uzgaja pšenica, pogotovo na tvrdim sortama. Mož se računat da se godišnji prinos pšenice umanjiva 5 do 10% zbog prisustva pepelnice. Izazivač bolesti-gljiva pojavljiva se na usivu već u jesen, te napadnute biljke žute, što je jasan simptom prisustva bolisti. Gljiva prizimljava u obliku micelije, a u proliće nastavlja razvoj formirajuć konidije priko koji se širi tokom vegetacije. Napad pepelnice u početku je slabo uočljiv jel napada donji rukavac pšenice na lokalitetima di je usiv previše gust i di je povoljna mikroklima za razvoj parazita. U kasnijoj fazi razvoja gljiva pokriva sve zelene dilove biljke formirajuć vatastu privlaku.

Lisna rđa pšinice

Izazivač rđe isključivo se javlja na listovima i lisnim rukavcima pšenice. Simptomi su rđasto crvene pige rasute na gornjoj površini lista. Prva infekcija je u proliće od spora koje vitar nosi na velike daljine. Najintenzivniji razvoj bolesti u našim uslovima nastaje od cvitanja pa do mlične zrilosti pšenice. Potribno je kratko vrime nakon infekcije oko 14 dana da se formiraje spore i da dođe do epidemije lisne rđe. Utvrđeno je da gljivica najvećim dilom utiče na redukciju zrna u klasu, a zatim i na manju težinu zrna. Pored tog što bolest utiče na smanjenje prinosa, u prosiku oko 17%, dolazi do poremećaja u razvoju biljke i otpornosti na nepovoljne klimatske uslove - sušu. Kad je rič o stabljičnoj rđi već više godina na manjim lokalitetima javlja se pri kraju vegetacije. Većina naši sorti je otporna na stabljičnu rđu, dok ranije sorte najčešće izbignu pojavu ove bolesti.

Pigavost lista i plivica pšenice

Klimatski uslovi u našoj zemlji omogućavaju razvoj uzročnika pigavosti lista kod pšenice, u nikim godinama čak dolazi do epidemije. S globalnim otopljavanjom bolest se javlja u ranim fazama razvoja pšenice, u jesem na donjem lišću kad dolazi do žutila listova. Štete su zdravo veće ukoliko se gljivica razvija na zasavičaru. Pige na listu su u početku svitlo zelene boje, duguljastog oblika, a kasnije prilaze u žućkasto-crvenkastu boju. Pige su u početku difuzno raspoređene po listu, kasnije se spajaje i možedu obuvatit cili list. Unutar ovi piga formiraje se crna tilašca sa sporama koje zadržavaje klijavost 18 miseci, te nošeni vitrom šire zarazu.

Fuzarioze pšenice

Kad je rič o fuziorazi pšenice obično se računa na tri izazivača bolesti. Snižna plisanj, fuzioraznu trulež korena i fuziorazu klasa. Snižna plisanj se javlja u rano proliće posli otapanja sniga. Na obolilim biljkama se zapaža snižna navlaka od micelije parazita, koja topljenjom sniga i nastankom sušnog perioda nestaje. Ukoliko je snižni pokrivač veći i duže se zadrži dolazi do jačeg oštećenja - pšenica ugiba i nastaju ćelava mista na parceli. Bolest ritko prouzrokuje ozbiljnije štete.

Fuzarozna trulež korena i stabla se razvija tokom čitave vegetacije pšenice. Najuočljiviji simptomi su nakon cvatanja kad dolazi do uginjavanja biljaka i pojave bili klasova. Obolile klasove napadaje razni saprofiti od čega dobijaje crnu boju. Fuzioraza klasa se javlja u mličnoj zrilosti pšenice. Zavaćeni dilovi klasa jel cio klas propadaje a na osnovi klasa se formira narandžasta navlaka od reproduktivni organa parazita. Ukoliko parazit zavati poslidnju internodiju cili klas propada. U klasu se formiraju zrna različitog stepna nalivenosti. Bolest se javlja svake godine, istina različitog inteziteta. Smatra se da fuziorazna trulež korena i stabla dovodi do privrimenog sazrivanja pšenice nazvanog kod nas „toplotni udar". Mož se razčunat da u zemljištu ima dovoljno spora koje pri povoljnim vrimenskim uslovima dovode do oboljenja i ozbiljni šteta. Navedene bolesti uspišno se suzbijaje ukoliko se pojave. Rias je sistematični fugicid koji sa 0,5 litara po ha uspišno suzbija pigavost lista i klasa od sridine klasanja do kraja cvatanja pšenice. Preparat se koristi jedared jel dva put u razmaku dvi do tri nedilje. Preparat je visoko tolerantan na pšenicu diluje preventivno i kurativno s karencom od 14 dana.

Bumper P-490-EC diluje protektivno, korativno i eradiktivno na pepelnicu, rđu i fuziorazu klasova sa dozom od 0,75 do 1 litre po ha. Primenjiva se s pojavom prvi simpotma bolesti na početku cvatanja sve do formiranja jedne trećine zrna.

Tilt ima protektivno, kurativno i eridaktivno dilovanje na parazite i izazivače pepelnice, rđe, pigavosti lista i klasa kod pšenice. Primenjiva se pri pojavi prvi simptoma najčešće u vrime klasanja u dozi 0,5 litarapo ha. Miša se s pesticidima i nema ograničenja u plodoredu, karenca je 35 dana.

Alerti-S sistematični fungicid s protektivnim, kurativnim eradiktivnim dilovanjom na izazivače pepelnice, rđe i pigavosti lista i klasa. Primenjiva se pri pojavi prvi simptoma, od bokorenja do klasanja 0,8 do 1 litre po ha. Ne smi se mišat s alkalnim pesticidima i piretroidima u fazi klasanja.

Falco sistematični fungicid koji se raspoređiva ciloj biljki i suzbija pepelnicu, rđu i pigavost lista i klasa s dozom 0,6 litara po ha. Od pojave zastavičara do početka cvatanja. Diluje prevetivno, spričava infekciju. Kurativno diluje na gljivice koje su ostvarile zarazu. Eradiktivno zaustavlja oštećenja na biljkama. Karenca je obezbeđena primenom preparata do početka cvitanja.

Artea preparat s dvi aktivne materije koje omogućavaje dugotrajno preventivno i kurativno dilovanje na izazivače pepelnice, lisne pigavosti, sive pigavosti i fuzioraze u dozi 0,5 litara po ha. Mož se primenit dva put u toku vegetacije sa pojavom prvi simptoma od stadijuma vlatanja pa do cvatanja. Karenca je 42 dana.

Glavnica pšenice

Bolest koja se spričava dezinfekcijom simena prije sitve. Gljivica izazivač bolesti u potpunosti uništava zrno pšenice koje je pritvoreno u crnu masu spora, koje se pri kombajniranju raznose vitrom na velike daljine. Dok je usiv još zelen zaraženi klasovi imadu plavkastu nijansu a u zriobi su nakostrešeni sa tamnim zrnima, te se zaraza lako pripoznaje.

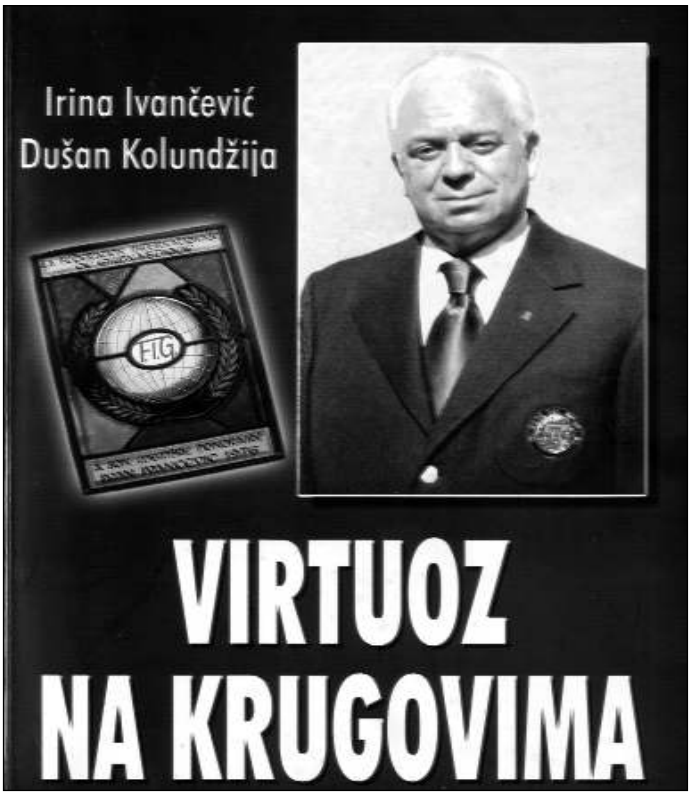
Pšenica obolila od glavnice nije za izranu i mož se koristit samo u ribnjacima. Da bi se spričila zaraza sime se prije sitve mora zaštit kontaktnim jel sistematičnim fungicidima. Od kontaktni fungicida koristi se Mankogal-S i to 200gr na 100kg simena i Dithane-S-60 također 200gr na 100kg simena. Od sistematika koristi se Dividend 200 ml 100 kg simena Vincit 200gr / 100kg simena i drugi.

Dr Andrija Peić Tukuljac

SIĆANJE NA IZVANREDNOG GIMANSTIČARA IVANA IVANČEVIĆA

Virtuoz brez Olimpijade

U140 godina organizovanog života u Somboru jedno od najznačajniji imena svakako je **Ivan Ivančević**, gimnastičar, nesuđeni učesnik olimpijski igrara, al zato vođa gimnastičke reprezentacije na brojnim evropskim i svitskim kupovima, a pripremao je i reprezentaciju za Olimpijske igre 1952. godine u Helsinkiju. On je bio diplomirani indžilir šumarstva, vičiti zaljubljenik u prirodu, istaknut pedagog i šumarski inspektor, al još priznatiji ko svetran športista i visoki funkcioner svitske gimanastike. O njem je u Somboru objavljena knjiga „Virtuoz na krugovima" koju su nakon njegove smrti napisli njegova žena **Irina Ivančević** i novinar, poznanik proslavljenog športiste, **Dušan Kolundžija**.

Ivan je rođen u porodici Mihajla Ivančevića, Bunjevca, 1913. godine. Bio je dobar đak, al ga je zdravo interesovala muzika. Zavolio je violinu i učio svirat na privatnim časovima, jel muzičke škule u Somboru još nije bilo. I već sa 12 godina posto je član Somborske filharmonije, a kasnije je sviro u škulskom orekstru. Privatno je učio i francuski jezik. Posli gimnazije završio je Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zemunu 1937. godine. Naučio je svirat i trubu, pa se sviranjom izdržavo ko student. Sviro je noćom, prijapodne išo na fakultet, a poslipodne i uveče učio i bavio se športom. Zbog teške materijalne situacije koja je zbog svitske ekonomske krize vladala u njegovoj porodici, moro se izdržavat sam sve do kraja studija, pa je propuštio priliku da ode na Olimpijske igre 1936. godine u Berlinu.

Od ranog ditinjstva Ivan se bavio športom, a počo je 1919. godine u Sokolskom društvu. Ko omladinac priko lita se bavio fodbalom, plivanjom, dobro je igro vaterpolo, a u zimsko vrime omiljen šport mu je bio klizanje. U to doba, kako je kasnije kazivo Ivan, nije ni sanjo da će postat gimnastičar.

Vežbali smo za akademske sastave – zapisane su Ivanove riči – **al nismo imali sprava i sala kakve danas postoje u Somboru. Naša najveća sala bila je ona u Gimnaziji. Samo jedan čas nedeljno uspevali smo da je dobijemo, a druge dane koristili smo učionice u školama. Možda zato što je sport tada bio veoma polularan među mladima, a mislim dobrim delom i zbog odličnog nastavnika gimnastike Julijana Agrime, ovi časovi su bili najomiljeniji. Imali smo tri puta nedeljno gimnastiku. Nastavnik mi je odobrio kada imam četiri časa nastave da mogu peti čas na gimnastiku da dođem sa nekim drugim razredom. Nastavnik Agrima bio je i poznati mačevalac pa sam tako savladao i osnove ovog sporta.**

Prve veće uspihe Ivan je postigo 1930. godine na Saveznom sokolskom sletu u Beogradu. Za gimnastičke vižbe Ivan je dobio sve desetke a i ostale norme je savlado s velikim uspihom, al pošto je iz brzog odanja dobio nulu, na kraju je zauzo tek 18. misto med 150 takmičara. Sudija, inače Somborac, smatro je da je Ivan u jednom trenutku potrčo, pa je diskvalifikovan. No, nastavio je trenirat sa još većim elanom, u Sokolski dom je odlazio i mimo svoji termina. Kasnije je molio oca da mu postavi nike sprave kod kuće. Tako je dobio svoje krugove, razboj i vratilo, fedre za razvlačenje, tegove, palice, konopac i drugo.

Ja i moji drugari iz somborske ekipe pažljivo smo gledali sve što su vrhunski vežbači izvodili i trudili se da što više zapamtimo. Jedva smo čekali da se vratimo kući i pokušamo da nešto od toga izvedemo. Ja sam prilično brzo napredovao i već za kratko vreme bio u stanju da izvedem vežbe članova saveznog i međunarodnog razreda – zabilužene su Ivanove riči u knjigi.

Za sebe je kazo da je imo veliki ambicija u gimnastiki, da mu je želja bila da postane reprezentativac, pa je i za vrime studija redovno odlazio u sokolanu na treninge. Ekipa se pripremala za Olimpijske igre 1932. godine u Los Anđelosu.

Na iznenađenje svih, ja sam među prvima uspeo da u potpunosti savladam vežbe iz olimpijskog programa. Svi su mi proricali da ću sigurno biti putnik za Ameriku. Nisam tada imao ni 19 godina. Međutim, kada sam već osigurao mesto u nacionalnoj vrsti, stigla je informacija da ne idemo na Olimpijske igre. Ubrzo je stigao raspis Sokolskog saveza Jugoslavije za učešće naše reprezentacije na sveslovenskom prvenstvu u Pragu.

Ode je Jugoslavija zauzela drugo misto, iza domaćina, pojedinačno Ivan je zauzo 18. misto, a najbolji rezultat je ostvario na krugovima, di je bio šesti. Na svitskom prvenstvu 1934. godine u Budimpešti Ivan je očo ko državni prvak u gimnastiki, a tu titulu je zaradio na pripremama u Ljubljani.

Odlično smo bili pripremljeni. Ja sam bio u životnoj formi. Bukvalno pre nego što smo ušli u voz, došao je načelnik Sokolskog saveza Jugoslavije i obavestio nas da ne idemo jer se dogodio neki pogranični incident. Od nas je

Iako je postizo vrhunske rezultate u gimnastiki, propuštio je nikolko olimpijada, zbog čeg mu je kasnije u životu bilo krivo. Pripreme reprezentacije za onu u Helsinkiju 1952. godine je započo, a posli su ga zaminili pa nije ni bilo nikaki medalja. Bio je trener i vođa reprezentacija u kojima je Miroslav Cerar proslavio jugoslovensku gimnastiku

zahtevano da kažemo kako zbog toga bojkotujemo svetsko prvenstvo.

Da ji ipak nagrade za veliki trud uložen u pripreme Sokolski savez je oma nakon tog svitskog prvenstva organizovo dvonediljnu turneju po Čehoslovačkoj. Tu su imali dva prijateljska susrita sa gimnastičkom reprezentacijom Čehoslovačke, di je Ivan bio obadva puta uspišniji od svitskog prvaka Alojza Hudeca na krugovima.

Ni na slideće Olimpijske igre 1936. u Berlin nije očo, bio je apsolvent s još dosta nepoloženi ispita, pa je odlučio da prvo završi fakultet. Ipak je treniro i očo na izborno takmičenje di je obezbedio misto u ekipi. Tad je na krugovima posto državni prvak.

Iako sam zaista bio u vrhunskoj formi, nisam promenio odluku. Sad kad je sve to prošlo i kada, posle puno godina o tom vremenu razmišljam i kada vidim šta znači biti olimpijac, a posebno osvajač medalje, možda mi je žao što sam bio onako tvrdoglav. U Berlinu je na krugovima pobedio Hudec, Štukelj (Slovenac) je bio drugi, a ja verujem da bih osvojio bar bronzanu medalju – kazo je tušta godina kasnije Ivan Ivančević.

Do 1939. godine je diplomiro, odslužio vojni rok i zaposlio se ko šumarski indžilir. Uoči rata organizovana je jedna turneja državne gimanstičke reprezentacije u Pariz, Varšavu i Budimpeštu. To ga je ponovo privuklo da počne s treninzima. Završni turnir prid polazak održan je u Zagrebu, a potom i u Mariboru di je Ivan bio šesti. Na turneju se pošlo dvadesetak dana prija početka Drugog svitskog rata. Na kraju u Budimpeštu se nije ni išlo. Od aktivnog bavljenja športom se oprostio nikako ubrzo zatim, u Sofiji, na sveslovenskom prvenstvu. Tu je dobio titulu sveslovenskog cara.

Nakon rata posto je jedan od uspišni organizatora okupljanja i bavljenja mladi športom, a Sokolski dom u Somboru je posto Dom Partizan. Ivan je radio s mladim talentovanim športistima. Tako je ime Ivana Ivančevića na najbolji mogući način postalo povezano s najslavnijim jugoslovenskim gimnastičarom Miroslavom Cerarom i njegovim sjajnim pobidama. Od 1950. do 1958. godine bio je stalni trener i vođa muške reprezentacije.

Već 1950. godine naša muška vrsta je bila četvrta na svetskom prvenstvu, 1954. bili smo nešto slabiji, jedanaesti, a 1958. godine opet vrlo dobri, šesti. Želim da naglasim da smo na tom prvenstvu sveta 1958. godine u vrsti imali jednog Miroslava Cerara, koji je osvojio bronzanu medalju na konju s hvataljkama.

Kasnije, 1961. godine Miroslav Cerar, Ivanov učenik u reprezentaciji, je u Luksemburgu na evropskom kupu osvojio sedam medalja, a dvi godine kasnije u Beogradu, on je ponovo briljiro.

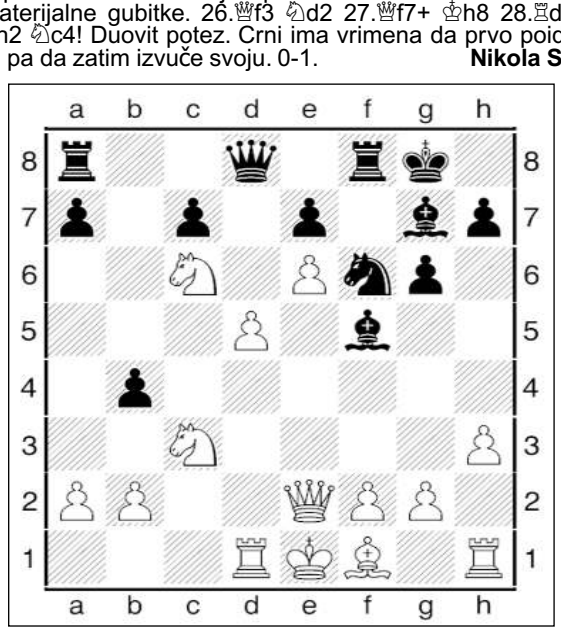
Ivan Ivančević je i ti godina, a naročito kasnije, bio član mnogi športski organizacija, kako u Jugoslaviji, tako i u Evropi i svitu, a bio je i sudija sa velikom reputacijom. Pored tog sastavljo je gimnastičke vižbe za obavezni sastav na međunarodnim takmičenjima. Somborci su mu se za veliki rad i uspihe odužili kroz ovu knjigu „Virtuoz na krugovima" iz koje smo i uzeli podatke za ovaj tekst. A uskoro se očekiva i održavanje tribine u organizaciji UG „Bunjevačkog kola" koja će bit posvećena ovom velikom športisti. **V. M.**

FINALE KUPA SRBIJE U ŠAHU

Spartak četvrti

U Somboru je od 19. 5 do 24. 5. 2009.godine odigrano finale Kupa Srbije. Pobidila je ekipa „Laste" iz Beograda s 18 bodova i osvojila Kup. Drugo misto pripalo je ekipi „Beopublikuma" iz Beograda s 16 bodova, a treće ekipi „NŠK DDOR" iz Novog Sada. Branilac kupa ŠK „Spartak" iz Subotice, osvojio je četvrto misto s 12 bodova i 17 poena. Ovaj rezultat, s obzirom na fnansijsku situaciju u kojoj se nalazi klub i da smo igrali samo sa jednim velemajstorom, u vrlo jakoj konkurenciji, može se smatrati ko uspih jel smo i dalje med četiri vodeća kluba u državi. Za „Spartak" su nastupili velemajstor Nikola Sedlak, internacionalni majstor Miloš Roganović, internacionalni majstor Dejan Leskur, fide majstor Siniša Popov i majstor Balind Nađhađeši. Možda će posli ovog rezultata i neko od nadležni za sport u gradu, imat više sluha i za šahiste. Ovog puta iskomentarisaću pobidu našeg mladog internacionalnog majstra Roganovića.

1.♘f3 ♘f6 2.c4 g6 3.♘c3 d5 4.♕a4+ ♗d7 5.♕b3 dxc4 6.♕xc4 ♗g7 Otvaranje koje je nastalo zove se Grinfeldova indijka. Kao što će se u partiji i moć zapazit bili ostvaruje centar, međutim crni će ga stalno podrivat i na zanimljive načine stvarati kontraigru. 7.e4 0-0 8.e5 ♘g4 9.d4 ♗e6 10.d5 ♗f5 Crni je dao tempo bilom, međutim sad će lakše moć napadat tačku e5. 11.♗f4 ♘d7 12.♕e2 f6 13.e6 ♘de5 14.♗xe5! fxe5 [Ne bi valjalo 14...♘xe5 15.♘xe5 fxe5 16.g4 i pada figura.] 15.h3 ♘f6 16.♖d1 [Zanimljivim komplikacijama vodilo bi 16.g4 e4 17.♘d2 (17.♘g5 ♘xd5 18.♘xd5 ♕xd5 19.gxf5 e3 s jakim napadom crnog) 17...♘xd5 18.gxf5 ♘xc3 19.bxc3 ♗xc3 20.0-0-0 ♖xf5 21.♘xe4 ♗d4 i čini se da bili ima štogod bolje šanse jel je materijalno jači, međutim, kralj mu je ogoljen pa zbog tog crni ima solidnu kompenzaciju.] 16...b5! 17.♘xe5 [Ako bili igra 17.g4 crni u tom slučaju spasava figuru putom 17...b4 uz ♗e4] 17...b4 18.♘c6? Diagram. Slabo međutim, na prvi pogled veoma logično. [Šanse na pridnost davalo je 18.♘b5 ♘xd5 19.♘d7 c6 20.♘xf8 ♕xf8 21.♘d4 i uprkos lovačkom paru crnog i pridnosti crnog u razvoju, ne vidi se kako to crni moć iskoristit, dok bili ima kvalitet više.] 18...bxc3!! 19.♘xd8 ♖axd8 Crni je žrtvovo damu za samo dvi lake figure, razvija ogromnu inicijativu, dok je bili nerazvijen i nema kordinaciju figura. 20.♕c4 cxb2 21.♗d3 ♗xd3 22.♕xd3 ♖xd5 23.♕e2 ♖xd1+ 24.♕xd1 ♖b8 25.0-0 ♘e4 i sad je pozicija crnog dobijena jel se pešak b2 nezaustavljivo pritvara u damu i bili će bit osuđen na materijalne gubitke. 26.♕f3 ♘d2 27.♕f7+ ♔h8 28.♖d1 ♗f6 29.♔h2 ♘c4! Duovit potez. Crni ima vrimena da prvo poide bilu damu pa da zatim izvuče svoju. 0-1. **Nikola Sedlak**

HOROSKOP ZA JUL

OVAN: Ulazite u period što od vas zahtiva završetak započeti poslova. Ako detaljno razradite plan, uspih je zagarantovan. U protivnom, problemi će se samo gomilat. U ljubavi ćete dugo odgađat susrit sa jednom osobom čerez strava od neuspiha. Savituje vam se više odmora uz vitaminsku terapiju.

BIK: Premda mož doć do zastoja na poslu, ne odustajte nego dajte sve od sebe, jel samo strpljivim radom možte doć do pozitivni rezultata krajom miseca. Kad su emocije u pitanju naćete se u teškoj dilemi, jel ćete osićat kako vas partner maltretira svojim pridikama. Izbignite cigare i zadržavanje u zagušljivim prostorijama!

BLIZANCI: Teško ćete moć razumit sebe, a kamoli druge. Možbit da je to jedan od razloga za nesporazume što će se javit u komunikaciji i poslovnoj saradnji!? Čerez tog ćete ositit i talas blagog nezadovoljstva i emotivne nestabilnosti i na ljubavnom planu. Većim dilom miseca bićete priositljivi, a san poremećen.

RAK: Doživićete procvat svoji mogućnosti, normalno pod uslovom da budete radili na tom, jel ništa ne pada s neba, pa ni dobitak. Potriba za ljubavi biće jaka, a samim tim bićete i prijemčiviji za nju nego inače. Budite umireniji u ilu i piću!

LAV: Šporovanje, šporovanje i samo šporovanje! To se ne odnosi samo na novce nego i na tušta važnije stvari. Obaško emocije stavite pod kontrolu, kako se ne bi posli kajali. Na zdravstvenom planu povedite računa o svojim slabim tačkama tila, srcom i kičmom!

DIVICA: Moraćete zasukat rukave jel vas već od početka miseca očekiva naporan rad, al ćete imat i tušta uspiha u svim poslovima, obaško u trgovini. Bićete ljubomorni i posesivni u odnosu na voljenu osobu, jel ćete brez razloga štrepit za opstanak veze. Mož bit problema s kožom.

VAGA: Bićete kreativniji neg inače, pa su stvaralački rezultati sasvim mogući, al ne dozvolite da se pogubite u maštanjima i planovima brez pokrića. Nije praktično suviše idealizovat emotivnog partnera, a vi ćete bit baš u takvoj fazi. Problemi sa srcom i nervima.

ŠKORPIJA: Prid vama je mukotrpan rad, a izlaz gotovo nećete ni nazirat. Osićanje je krajnje subjektivno, a rezultati će na kraju bit bolji nego šta budete očekivali. Osićaj da vas voljeno biće definitivno ne razumi mož dovest do neprijatni raščišćavanja. Ladnom piću i sladoledu moraćete kast STOP!

STRILAC: Dilovaćete energično i ambiciozno, a sve čega se latite obavljaćete s lakoćom. Nećete propuštat ni životne užitke i provod, a voljena osoba će vas pazit i mazit. Ovako stanje ne bi bilo moguće brez dobrog zdravlja, a jedino šta vas nakratko mož zadesit je virusna upala. No, to ste već iskusili, pa ćete lako podnit.

JARAC: Vridno i marljivo ćete ispunjavat poslovne obaveze, a prema poslu se odnosit odgovorno. Jedino šta vas mož nervirat je činjenica da ste okruženi manipulatorima i hohštaplerima. U ljubavi ćete se na trenutak povuć i sa distance osmotrit situaciju. Biće vam potriban boravak u prirodi i kratak odmor.

VODOLIJA: U fazi ste napritka na svim poljima. Na poslu je uspih vezan za inostranstvo jel javnost, u ljubavi ćete se davat maksimalno da bi jednako i dobili, a posli tušta zdravstveni problema nastupa boljitak. Čerez svega tog moćete se opuštit i uživat.

RIBE: Promina na poslu što vas očekiva štogod je sasvim normalno i mogla se i očekivat, al i pored tog za nike pripadnike znaka biće nagla i iznenadna. U ljubavi ćete bit inertni, pa vam se ništa značajno neće ni dešavat. Nađite štogod vrimena za odmor i analizu svoje ličnosti.

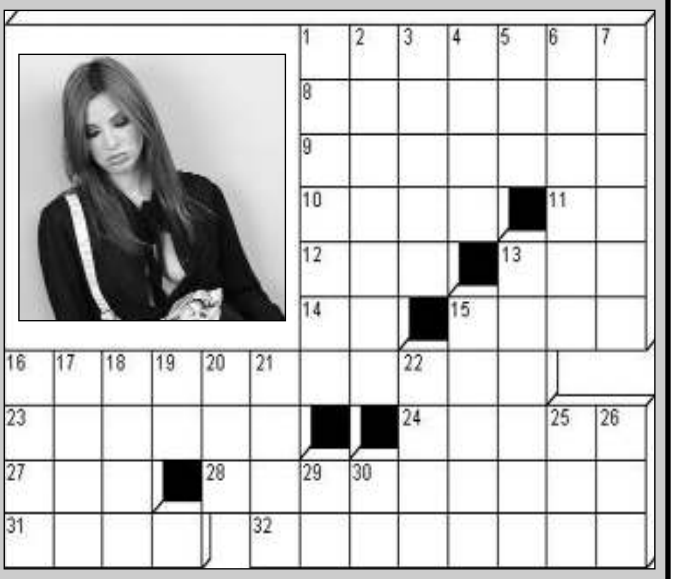
Dragan Tovarišić

UKRŠTENE RIČI

VODORAVNO: 1. Žurnalist; 8. Starovinska država; 9. Nije nov; 10. Ime našeg dizajnera Murtija; 11. Nota solmizacije; 12. Njakanje; 13. Amerikanska pop-zvizda i glumica; 14. Rika u Austriji; 15. Uranjeni; **16. Naša pivačica na sliki**; 23. Oblik hemijskog elementa; 24. Ostrvo u Grčkoj; 27. Stariji čovik; 28. Misto u Srbiji; 31. Pribor za rad; 32. Vrsta mesnatog ila;

USPRAVNO: 1. Ugrijat s čime vrućim; 2. Okvašena rosom; 3. Korto za ranjenje stoke, alov; 4. Austrijska modna kuća; 5. Auto-obilužje za Nevadu; 6. Teritorijalno područje u Otomanskom carstvu; 7. Vidari rana; 13. Koristi, ćarovi; 16. Velika međunarodna investiciona agencija; 17. Pribižište; 18. Vrsta tice; 19. Informacione tehnologije (skr.); 20. Strana odrična rič; 21. Životinja brez noga; 22. Divojka; 25. Kolac; 26. Abahija; 29. Lična zaminica; 30. Avenija (skr.).

Dragan Tovarišić

RIŠENJE IZ PROŠLOG BROJA:

VODORAVNO: depozit, opravka, s, iza, n, tiket, a, uka, as, papkari, STANISAVLJEVIĆ, ORK, Cincari, Divljan, injavac, Arantes, Esada.

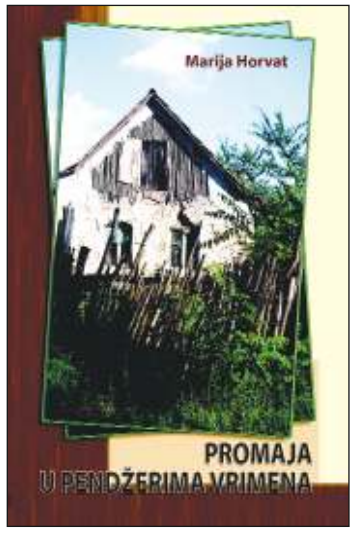
Knjige u izdanju Bunjevačkog informativnog centra

300 dinara

500 dinara

400 dinara

350 dinara

Knjige u izdanju Bunjevačkog informativnog centra možte naručit na telefon 024/523-505, po navedenim cinama i nuz poštanske troškove.

HIŽ
"HIDROIZOLACIJA"
ŽIVANOVIĆ

www.hiz.co.yu

025/440-470

063/440-470

Sombor, Šeste Ličke 25

VRŠI IZOLACIJU VLAŽNIH KUĆA

MAŠINSKO REZANJE ZIDOVA

